

მოსე მწერალი

I

ვინ მოსთვლის, რამდენი ვაი-ვაგლახი და შავი დღე გამოიარა უნათლოშვილის ქვრივმა ბაბალემ, მინამ თავის ორს ვაჟს, სოფონას და ოქრუას, გამოზრდიდა. ჯერ კიდევ ოცდასამი წლის ჯანსაღი ქალი იყო ბაბალე, რომ დაქვრივდა; შეეძლო მეორეთაც გათხოვილიყო, ქვრივ-ობლობის ვარაშს ასცდენოდა; ვინ იცის, იქნება მეორე ქმრის ხელში კეთილი ცხოვრებაც ჰქონოდა, მაგრამ ყოველივე ეს უარჰყო ბაბალემ. სილატაკე, ყანაში მუშაობა, მოხელეებისაგან სახელმწიფო და სხვა გადასახადებისათვის ლანძღვა-გინების ატანა არჩია და თავის მცირეწლოვან ვაჟებს კი არ მოშორდა. სამაგიეროდ დაუჯილდოვებელიც არ დარჩა ბაბალეს ღვაწლი: სოფონა და ოქრუა ისეთი დარდიმანდი ბიჭები გამოვიდნენ, რომ იმ მუხუროში იშვიათად მოიპოვებოდა მათი ბადალი. უფროსმა, სოფონამ, ცოლი შეირთო და აგერ სამი შვილის პატრონი კაცი გახდა. ბაბალეს ისე უყვარდა შვილისშვილები, რომ თვალში ჩავარდნოდნენ, ხელს არ მოისვამდა. შვილები და რძალი ბაბალეს აღარა რჯიდნენ. ახლა ბაბალე მხოლოდ იმ საქმეს აკეთებდა, რომლის გაკეთებაც თვითონაც ეხალისებოდა და სიამოვნებას მოუპოვებდა. დანარჩენ დროს ბადიშების ალერსში ატარებდა. მართალია, იმ აუარებელი შრომა-ტანჯვისაგან, რომელიც მას გადახედოდა თავის ობლების გამოზრდაზე, ბაბალე ცოტათი მოტყდა, მოიხარა, მაგრამ, სულიერად კმაყოფილი, ის არც კი იმჩნევდა ფიზიკურად დასუსტებას, გული ისევ ყმაწვილი ქალივით მხნე და გაუტეხელი ჰქონდა.

- დეილოცა მისი დიდება! ღმერთმა არ დამიკარქა იმდენი ღვაწლი! დიდი ჭირი გადამხდა, ბევრი შავი დღე გამევიარე, მარა სამაგიეროდ ბოლოს კი შევიქენი ბედნიერი. ჩემი შვილები მე კი არა, თავადის ქალს ეკადრება შვილებათ. გურიამი ყაძახის შვილი ჩემ შვილებს წინ ვერ დუუდგება! - ამბობდა სიხარულით ბაბალე.

მაგრამ აგერ გაჩნდა ოჯახების აწერა, გაისმა ხმა: სალდათობა იწყება ჩვენ ქვეყანაშიცაო, და შეშფოთდა ბაბალე.

- ნეტაი არ მომეწია ამ დღემდე! თლათ ჩვენი მუხურო რომ დატიონ, თვალს რომ შეავლებენ ჩემ შვილებს, აღარ შემარჩენენ! სხვაი რომ არა, მარტო თვალტანადობის გულიზა წეიყვანენ სალდათათ. ჩემდა საუბედუროთ გამოვიდნენ ჩემი შვილები იმისთანაი კაი! - წუწუნებდა შიშისაგან თავზარდაცემული ბაბალე, - დავმალო, სად დავმალო?! მტერი ჩაასმენს, თვითან რომ ვერ შეიტყონ. უმტერო ვინ არის ქვეყანაზე! რა მიწაში ჩავიდე, რა ვქნა?! ორივეს თუ არა, ერთს მაინც წამართმევენ! რა უჭირდა იმ დალოცვილ ღმერთს, აქამდი არ მოვეტანე!

ასეთი ფიქრებით ატარებდა ბაბალე დღე და ღამეებს მას შემდეგ, რაც საოჯახო სიების შემდგენელმა, სხვათა შორის, დაიბარა ბაბალე და მისი შვილები სოფლის კანცელარიაზე და ჩასწერა ვეებერთელა რვეულში.

შემდეგ, როცა ყმაწვილკაცობა მიიწვიეს სამხედრო ბეგრისთვის, ბაბალეს ერთი ციებ-ცხელება აუტყდა: დღეს არა, ხვალ ჩემ შვილებსაც წაიყვანენო. ამიტომ ხან მამასახლისთან დარბოდა და ეხვეწებოდა, მიშველე რამეო, ხან მწერალთან, ხან მღვდელთან და ვინ მოსთვლის, ვისთან არა. ყველა აიმედებდა ბაბალეს:

- ნუ გეშინია, უფროს შვილს არ წაიყვანენ ერთი იმიტომ, რომ უფროსია, მეორე წლოვანებითაც წაყვანის ვადა გასული აქვს; უმცროსი კი ჯერ არ არის იმდონი

წლისა, რომ წაიყვანონ; სინამ წლოვანი გახდება, ბარე ორი-სამი წელი გაივლის და მაშინ კიდევ ვინ იცის, შეხვდება თუ არა ბეგარა, რადგან ლატარიით არის შეხვედრა და არშეხვედრა.

ბაბაღე კი მაინც ვერ ნუგეშობდა. დღით თვალი ეჭირა ჭიშკრისკენ: მოვლენ და წაიყვანებენ ჩემს სოფონას ან ოქრუასაო.

მაგრამ გათავდა ეს პირველი დაბარებაც სამხედრო ბეგრისთვის და ბაბაღეს ვაჟები არავის მოუკითხავს. ახლა კი ბაბაღემ თავისუფლად ამოისუნთქა და, ცოტა არ იყოს, ყვედრებაც დაუწყო თავის თავს:

- რა ვიფიქრე მე სულელმა! მე, ქვრივსა და ოხერს, შვილებს აბა ვინ წამართმევდა! რაც იმათ გაზდაზე შავი დღეები მინახავს, ქვეყანაზე სამართალი აღარ იქნებოდა, თუ იმათ წამართუმდენ!

- ახლა ბაბაღე მხოლოდ სხვის უბედურებაზე წუწუნებდა:

- თურმე საცოდავებს მატლიანი შავი პურით და აყროლებული ნახარჩით არჩენენ! ზოგს პირიდან აღებინებს თურმე, ზოგს მუცელი ეშლება და ზოგს კიდევ რა ვიცი. აგი კიდევ რაა, ისე სცემენ თურმე, რავაც მეყანე ძროხას! საცოდავი გულქანაის ბიჭმა ვედარ გუუძლო თურმე, და თქვენს მტერსა და ავს იმისთანაი, საცხა ლაზარეს სადგომიაო, იქინეი დალია სული თავისიანების უნახავათ! პეტრიის ბიჭს ერთი ყური გუუფუჭდა ნაცემიო. ევანეს ბიჭი სამ თვეზე მეტს ვერ იცოცხლებს, ისე ახველებსო. ზოგს როზგიც დაჰკრეს თურმე. როზგი რომ კაცს დიეკრება, მისი სიცოცხლე რაღა სიცოცხლეა! დეილოცა იგი ღმერთი, რაც ღმერთმა ჩემი შვილები იპატივა! კი იცოდა დიდებულმა ჩემი საცოდავობის ანბავი. რაღაი, გადვირეოდი, იქინეი რომ შვილი მყავდეს!

როცა შეხვდებოდა ბაბაღე სოფლად მოსულ ჯარისკაცს, დიდის ყურადღებით ეკითხებოდა იქაურ ამბებს და შემდეგ იცემდა გულში ხელს “შვილებო, შვილებო, რა დღეში ყოფილხართ!.. რაფერ ვიყავი ასე ბედნიერი, რომ ჩემი შვილები გადარჩა იქინეი ყოფნას!.. მარა ღმერთი სამართლიანიაო, იტყვიან”. - იმეორებდა ბაბაღე.

ასე გავიდა ბაბაღესთვის პირველი და მეორე წელი. მაგრამ მესამე წელს, სწორედ იმ დროს, როცა ბაბაღე სრულიად დარწმუნებული იყო, რომ მის შვილებს აღარ წაიყვანდენ, გაიგო ბაბაღემ მამასახლისისაგან, რომ სამხედრო ბეგრისთვის მიწვეულ ყმაწვილ კაცების სიაში ბაბაღეს ვაჟი ოქრუაც არის მოხსენებული. ბაბაღეს ამის გაგონებაზე კინაღამ გული წაუვიდა. ერთხანს ელდანაცემმა ენის დაძვრაც ვერ მოახერხა, შემდეგ კი, როცა გონს მოვიდა, დაუწყო ხვეწნა მამასახლისს, მიშველე რამეო, მაგრამ მამასახლისმა მტკიცე უარი უთხრა: “ამ საქმეში ვერას გიშველიო”. ის ღამე ტირილით გაატარა ბაბაღემ, დილაადრიან კი წამოდგა და გასწია მოსე მწერლისაკენ.

II

მოსე გულფუჭადეს, ანუ, როგორც ეძახდენ, მოსე მწერალს, დიდი სწავლული კაცის სახელი ჰქონდა სოფელში. მოსე იყო სოფლის სკოლაში ნასწავლი, გლახკაცის შვილი, მამამისს, როგორც ღარიბ გლეხს, არ შეეძლო მიეცა საშუალება თავის შვილისთვის, რომ მას სოფლის სკოლის შემდეგაც განეგრძო სწავლა. მაგრამ არც ის უნდოდა, რომ სკოლაში ნამყოფი შვილისთვის თოხი მიეცა ხელში. თავისი მხრით მოსეც ძალიან ცდილობდა გაენთავისუფლებია თავი თოხისაგან. მან გამოცდილებით

კარგად იცოდა, თუ რა მძიმე და მომქანცველია ეს სამუშაო იარაღი. მოსეს მამას უნდოდა დუქანში მიეზარებია შვილი, მაგრამ ამ დროს შემთხვევით მამასახლისისაგან შეიტყო, რომ ერთს პოლიციის ბოქაულს ოჯახში ხელზე მოსამსახურე ეჭირვებოდა. “დუქანი ჯერ ვერსად ამიჩენია იმისთანაი, - იფიქრა მამამ, - რომ შვილის მიზარება ღირდეს; მოდი, იმ პრისტავს მივაზარებ ჩემ შვილს; ჯამაგირი ჯამაგირათ ექნება, ამას გარდა, ერთი რამ საჭიროება რომ შემექნას, პრისტავი მწყალობელი მეყოლება, ამასთან კიდევ პრისტავის ოჯახში ჩემი შვილი ბევრ რამეს ისწავლისო”. მამამ მისცა ბოქაულს თავისი შვილი მოჯამაგირედ.

ბოქაულმა ნახა, რომ მოსეს რუსულ წერაში საკმაოდ კარგი ხელი ჰქონდა და ამიტომ ხშირად აძლევდა მას გადასაწერად შავად დაწერილ საქმის ქაღალდებს. ასე ამრიგად მოსე ბოქაულისთვის ხელზე მოსამსახურედაც გამოდგა და ქაღალდების გადამწერადაც. რამდენიმე ხნის ვარჯიშობით მოსემ ისე გაიმართა რუსულ წერაში ხელი, რომ პატარა საქმეების მიწერ-მოწერაზე შავიც აღარ სჭირდებოდა, ისე სიტყვიერად ეტყოდა ბოქაული და მერე მოსე თითონ შეადგენდა. მართალია, მოსეს რუსული მართლწერა არ შეეძლო და რუსული ლაპარაკიც ძლიერ ცუდად იცოდა, მაგრამ სამაგიროდ ქაღალდების ფორმები სულ გაზეპირებული ჰქონდა და ეს ძლიერ შველოდა წერის დროს. როცა მოსეს მამამ შეიტყო, ჩემმა შვილმა ქაღალდების შედგენა ისწავლაო, დაუწყო ბოქაულს ძღვენის ზიდვა და ხვეწნა: ჩვენი სოფლის კანცელარიაში დააყენე ჩემი შვილი მწერლათაო. ბოქაულმა, როცა კარგად გაიძლო მუცელი ძღვენით, მოსე სოფლის სამმართველოში გაამწესა მწერლად იმ პირობით კი, რომ ერთი მეოთხედი თავისი ჯამაგირისა ბოქაულისთვის ეძლია. თავდაპირველად მოსეს არა თუ რიდი და პატივისცემა ჰქონდა გლეხებისა, არამედ ეშინოდა კიდევაც მათი. როცა გლეხები შევიდოდნენ სოფლის სამმართველოში, მოსე ფეხზე წამოუდგებოდა და მორიდებით ეკითხებოდა, რა გნებავთო. მაგრამ გავიდა ხანი, მოსე გამოიცადა, შეისწავლა თუ როგორ ეპყრობიან უფროსები გლეხებს და თითონაც გათამამდა. ბოლოს და ბოლოს იქამდე გათამამდა, რომ მოსეს ბუზებადაც აღარ მიაჩნდა გლეხები. ამასთან მოსე შეეჩვია ქრთამების აღებას და ყალბი ქაღალდების შედგენას. მამასახლისს და სოფლის მსაჯულებს, როგორც უნდოდა, ისე ატრიალებდა, რაც თითონ სურდა, იმას აკეთებებოდა. როცა თვალსაჩინოდ გამოაშკარავდა მოსეს სიყალბე და ცუდი საქციელი, გლეხებმა მოინდომეს მისი გაძევება. ჯერ თითონ განუცხადეს მოციქულის პირით: აღარ გვინდინხარ და მოგვშორდით. მაგრამ, როგორც იტყვიან, მოსემ ბრე გადააყარა გლეხების მოციქულს თავზე: “ასე უთხარი, თქვენთვის არც მოსლა მიკითხავს და არც წასლას გკითხავთო”. გაჯავრებულმა გლეხებმა დაუწყეს მოსეს საჩივარი. მაგრამ აბა რას გახდებოდნენ გლეხები თავიანთი საჩივრით, როცა იმათი საჩივრის სიმართლე თუ სიმრუდე იმ ბოქაულს ჰქონდა მინდობილი საძიებლად, რომელსაც მოსე თავის ჯამაგირიდან მეოთხედ ნაწილს აძლევდა. გლეხებისაგან არზის მისართმევად ამორჩეული პირები კინაღამ სატუსალოში არ ჩასვა ბოქაულმა, ტუქსვა და ლანძღვა ხომ აუარებელი მიიღეს მისგან. მოსე, რა თქმა უნდა, ისევ მწერლად დარჩა სოფელში. გლეხებმა ერთი კიდევ სცადეს და გუბერნატორს მიართვეს მოსეზე საჩივარი, მაგრამ აქედამაც არაფერი გამოვიდა. გამარჯვებული მოსე მწერალი ახლა გადაემტერა იმ გლეხებს, რომლებიც საჩივრის მოთავენი იყვნენ და, საცა კი იმათი საქმე ჩაუვარდებოდა ხელში, უკუღმა წაიყვანდა ხოლმე, რაც უნდა მართალი საქმე ყოფილიყო.

კარგა ხანს იყო მოსე ამ სოფელში მწერლად, შემდეგ კი თავისი სურვილით გადავიდა სხვა სოფლის სამმართველოში. აქაც აწეწ-დაწეწა საქმე, ააყაყანა გლეხები. აქაც გაჩნდა გლეხებსა და მის შორის საჩივარი, მაგრამ მოსე აქაც გამარჯვებული დარჩა. რამდენიმე ხნის შემდეგ მოსე აქედანაც გადავიდა მესამე სოფლის სამმართველოში, მესამედან - მეოთხეში და ასე ამრიგად რამდენიმე წლის განმავლობაში თითქმის მთელი მაზრის სოფლის სამმართველოებში დაჰყო. ამგვარ ღოდვას სოფლიდან სოფელში პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს სოფლის მწერლებისთვის: იმათ ეშინიათ, რომ მათგან თავმოებურებულს გლეხებში ისეთები არ გამოჩნდნენ, რომ იდუმალად ავნონ რამე, რაკი საჩივრით ვერაფერს გახდებიან. ამიტომაც სოფლის მწერლები დიდხანს არა რჩებიან ერთსა და იმავე სოფელში. ისინი ჯერ ერთმანეთში მორიგდებიან ადგილის გაცვლაზე და შემდეგ ბოქაულის ნებართვას იღებენ, კარგად იციან, რომ სოფლიდან სოფელში ველარავინ გაედევნება სამტროდ.

ბოლოს მოსე ისე გამოიქნა გაიძვერობაში, რომ ძლიერ გამჭრიახი თვალი უნდოდა, რომ ის სიყალბეში დაეჭირა, თუმცა კი დღე იშვიათად გავიდოდა, რომ რამე ყალბი ქალაღი არ შეედგინა და ქრთამი არ აეღო. ასეთი სიყალბე-გაიძვერობით მოსემ შეიძინა სოფლის კვალობაზე საკმაო სიმდიდრე, გამოჰიმა კოხტა სახლი, შეირთო აზნაურის ლამაზი ქალი და ცხოვრობდა თავისთვის ლაზათიანად. ამასთან მაზრის სამმართველოში მოსამსახურე ერთი გავლენიანი პირი მეტად პატივისცემული იყო მოსეს მეუღლისა, რომლის წყალობითაც მოსეს პირველი ადგილი ეჭირა სოფლის მწერლებში, სანდო და კეთილსაიმედო პირად იყო ცნობილი მაზრის სამმართველოში. ამას შემდეგ რაღა გასაკვირველია, რომ გლეხებს მოსე დიდი სწავლული კაცი ეგონათ და ამბობდნენ იმაზე: “სტავლას, ძმავ, მოხმარა უნდა! რამდონია იგი რაცხა უნივერსია თუ სემილარია, იქიდან გამოსული, მარა ნახე, თუ ჩვენი მოსე მწერლის მეათედი საქმე შეეძლოს!”

აი ეს მოსე იყო, რომლისგანაც ბაბაღე მოელოდა შველას.

III

ერთ მომადლო ვაკე ადგილზე იდგა ორი შენობა, - ერთი პატარა, ძველი, ოროთახიანი და მეორე - საკმაოდ მოზრდილი, ხუთოთახიანი, თეთრად შეღებილის კედლებით და ლამაზი ფანჯრებით. პირველი იყო სოფლის სკოლა, მეორე - სოფლის სამმართველო. თუმცა მოსე მწერალს ცოლი მშობლებთან ჰყავდა და იქ საზოგადოების ცხენით დადიოდა, მაგრამ ორი ოთახი სოფლის სამმართველოში მაინც თავისთვის ეჭირა მარტო იმისთვის, რომ კვირაში ერთი ან ორი ღამე გაეთია იქ, როცა საწერი შეუგროვდებოდა და ან ვინმე უფროსს მოელოდა.

მზეს ჯერ კიდევ არ ამოეყო თავი, რომ ბაბაღე მივიდა სამმართველოში და იკითხა:

- მწერალი სად ბძანდება?

- მწერალი წუხელ შინ წაბძანდა და დღეს მოვა, - უპასუხა მოსამსახურე ბიჭმა, რომელსაც სტოროჟს ეძახდნენ. - შე დალოცვილო, ამ ცის იალონზე რომ ჩამოგირბენია, მწერალი, თუ გინდა აქანაი ბძანებულიყო, ჯერ კი არა, სადილობამდე არ გაიღვიძებდა.

- გასაჭირი მადგია, შვილო, გასაჭირი! - უპასუხა ბაბაღემ და დაჯდა მწერლის

ოთახის წინ, რომლის ფანჯრებსაც იისფერი ფარდები ჰქონდა ჩამოფარებული.

ერთ-ორი საათის განმავლობაში სამმართველოს წინ თითო-ოროლობით შეიკრიბა ათიოდე გლეხი, რომელნიც ზოგი მამასახლისისაგან იყო დაბარებული და ზოგი კი თავისი საქმის გამო მოსულიყო მოსე მწერალთან.

- ეი, აქნაი არ იქნება ჯდომა, მწერალი გაჯავრდება! იმ კუთხეში დაჯედი! - უთხრა სტოროჟმა ბაბალესა და გლეხებს, როცა დაინახა მწერლის ოთახის წინ დამსხდარნი.

- დიდება შენდა, ღმერთო! ტყავი გაგვამკვრეს ამ სახლის ფასში და ახლა კარებთან ჯდომის ნებაც არ გაქვანო, გვიჩვიან! - ჩაილაპარაკა ერთმა გლეხმა. ბაბალე და გლეხები გადავიდნენ სტოროჟისაგან ნაჩვენებ კუთხეში. მზე საშუადღეოზე ავიდა და მწერალი მაინც არა ჩანდა.

- ნამეტარი აგვიგდო ჩვენმა მწერალმა! დაგვიბარებს, დილას ჩამოდიო, შენ ხარ ჩემი ბატონი, ჩამოხვალ და იგი შინ წასულა! მოდგე და უნდა უყუნცულო სადამომდე! ერთი ვინმემ იკითხოს, რას გავს ჩვენი საქმე? - სთქვა ერთმა გლეხმა.

- ჩვენი ბრალია, ძმავე, რეზა ვიყენებთ მწერლათ იმისთანა კაცებს? ჩვენ რომ გვაამოს, იმისთანაი დევიყენოთ და ქე იქნება! - სთქვა მეორემ.

- მერე, ვინ გვკითხავს ჩვენ ან დაყენებას და ან გადაყენებას? თითონ აყენებენ და შენ მეტი რა გზაი გაქ, უნდა მიიღო! - სთქვა მესამემ.

- უწინ ისე გამოგვიცხადეს მწერალიც და უჩიტელიც სოფლის საქმეაო, - სთქვა მოხუცმა გლეხმა.

- უწინ მართალია, ისე გამოგვიცხადეს სოფლის საქმეაო, მარა ახლა გამოგვიცხადეს - აღარ არის სოფლის საქმეო. ახლა რას იზამ? სამართალში ხომ ვერ გეიწოვ ამიზა? მათი ნება არ არის, უნდა ასე გამოგვიცხადებენ და უნდა ისე! - სთქვა იმ გლეხმა, რომელიც მოხუცზე წინად ლაპარაკობდა.

- ბიჭო, მამასახლისის ამორჩევა არ წავგართვან და სხვას ნუ ჩივი! - სთქვა იმ გლეხმა, რომელმაც პირველად აღძრა ლაპარაკი.

- მართლა, ჩივიან, ამასაც არ გვაუფლებენო, გლეხის ყრილობას მეველის და იასაულის მეტი სხვა მოხელეების ამორჩევის ნება არ ექნებაო.

- შენი ჭკუით, ახლა ვითამდა კი გვაქ უფლება? მობძანდება პრისტავი და ვინც თითონ სურს, იმას გვაჩეჩებს მამასახლისად ხელში. თუ დევიჩემეთ და მაინცადამაინც ჩვენი სურვილით ამევირჩიეთ, მეორე დღესვე გამოაბუნძულებენ, არ ვარგა, არ შეუძლია მამასახლისობაო. ჩვენ კი გვგონია, ჩვენ ვაყენებთ მამასახლისს.

- აი რაც არის, არის, მარა წვიმა რომ აღარ მევიდა, აგი რაღაის ბრალია? ბეწვზეა, აგერ დამეხოცება ბაღნები უფქვილობით. ესე გახმა ჩემი წისქვილის ბორბალი, რომ ნაპერწკალი დიეცეს, დეიწობა. - გამოაკერა ლაპარაკში ერთმა გლეხმა.

- იმის ბრალია, რომ უქმეებს აღარ ვინახავთ, აღარ ვმარხულობთ, ღმერთს აღარ ვლოცულობთ და, რა ვიცი, გეირყვნა ქვეყანა! - თქვა მოხუცმა გლეხმა.

- უი, მოგცლია, ბიძავე, შენ! მუდამ რომ მუშაობ და მაშინაც ვერ გაუძეხ ოჯახს და ათას გადასახადს, შენ კიდევ უქმეები გახსოვს? - უპასუხა ერთმა მოხუცს.

- იგია ხო, იმიზა არ გაქ ხეირი, უქმს რომ ტეხ! უქმი დღეს ნამუშიერს რა ხვავი და ბარაქა ექნება? - შენიშნა დაცინვის კილოთი მოხუცმა.

- მერე, შენ რომ არ ტეხ უქმეებს, ნეტაი შენ რაღა რომილდი ხარ ჩემზე! შარშან არ

იყო, რომ ფოტის ფულში შენი რძლის ნამგზვითი ზანდუკი წაგართევს?! - უპასუხა მოზასემ.

ამ პასუხზე გლეხებმა დაიწყეს სიცილი. მოხუცი გლეხი, ცოტა არ იყოს, შეურაცხყოფილი დარჩა ამ პასუხით; გაწითლდა, ჩაღუნა თავი, მაგრამ კი არა სთქვა რა.

შემდეგ კიდევ ბევრი იზაასეს გლეხებმა სხვადასხვა საგანზე, ბაბალებსაც ჰკითხეს: შენ რაღაზე ჩამოსულხარო და, როცა ბაბალებმ თავისი გასაჭირი უამბო, უთხრეს: “ტყუილია, კენჭში თუ ამევიდა შენი შვილი, ვეღარაფერი ვეღარ დააბრუნებს”. მხოლოდ ერთმა-ორმა კი დააიმედა: “ჩვენმა მწერალმა თუ მეინდომა და ქალაქი გაგიკეთა, უეჭველათ გასჭრის, იმის გაკეთებული ქალაქი არ დაცთება”. ბოლოს ამ აზრს დანარჩენი გლეხებიც დაეთანხმენ. ამასობაში გამოჩნდა მამასახლისიც.

- ჩვენ მამასახლისს წითელი ჩოხა შეუკერავს. - თქვა ერთმა.

- რაც ეს ქთამებს იღებს, წითელსაც შეიკერავს და ყვითელსაც. - უთხრა მეორემ.

- სუ, კაცო, გეიგონებს! - უთხრა მესამემ.

- გეიგონებს თვარა, ხახვი არ დამაჭრას თავზე! ერთი ტყავი მაქ, იმასაც ქე მადრობენ და სხვას რაღას მიზმენ? - ხუმრობის კილოთი და დაბალი ხმით თქვა ისევ მეორე გლეხმა.

- გასაკვირველია, ღმერთს გეფიცები! ხომ ჩვენისთანაი ყაძახია, ჩვენივე ამორჩეული. აბა რაღაიზა გვეშინია მისი? - თქვა პირველმა.

- მამასახლისი კანოლის ძალით არის და იმიზა გვეშინია. კანოლის ძალით რომ არ იყოს, რეზა შეგვეშინებოდა, ჩვენისთანა ყაძახია. - უპასუხა მოხუცმა გლეხმა.

- ქთამებს რომ იღებს და ყალბ ქალაქებზე ბეჭედს ასვამს, იგიც კანოლის ძალით არის? - ჰკითხა მოხუცს დაცინვის კილოთი იმ გლეხმა, რომელიც წელან უქმეების გამო ებაასებოდა. ამ კითხვაზე გლეხებმა დაბალი ხმით გაიცინეს.

მამასახლისი ჩამოხტა ცხენიდან და, ცოტა არ იყოს, ბარბაცით წავიდა სამმართველოსკენ. გლეხები წამოუდგენ ფეხზე და მოკრძალებით სალამი მისცეს.

“მმ... ი-ცო-ხლეთ!” - უპასუხა ენის ჟღაჟნით მამასახლისმა გლეხებს, შევიდა ოთახში, გაიშოტა და ამოუშვა ხვრინვა.

- აგი ესე გახეთქილა დღეს საცხა, რომ ვინმე ალაღმართალს კი გადუბიძგებდა წყალში. - თქვა ერთმა.

- კანოლის ძალით! - უპასუხა იმ გლეხმა, რომლის ხუმრობა ისე აცინებდა დანარჩენ გლეხებს.

სამხრობის დროს მოაწია მწერალმაც. გლეხები წამოცვივდნენ ფეხზე და მისცეს სალამი. მწერალმა მადლობის ნიშნად მოკეცილი მათრახი მიიღო ქუდის კოზიროვზე და შევიდა თავის ოთახში. ჯერ კარგა მოისვენა, შემდეგ მოდგა კარებზე და უთხრა გლეხებს:

- ვინც დღეისთვის იყავით დაბარებული, ეხლა წადით და ხვალ დილას მოდით.

- დევილუპეთ, ბატონო! მუშა კაციზა აგი დღეები ძვირათ ღირს! თუ შეიძლება, გაგვათავისუფლეთ! - აყაყანდენ გლეხები.

- მერე თქვენ რომ სულელურათ აქ დაცვინდეთ, ჩემი ბრალია? ხომ დეინახეთ, დამაგვიანდა, რატომ არ წადით სახლში?

- რა ვიცი, თქვე დალოცვილო, ხან იმას გვიჩივი, რავა გაბედეთ წასლა, სალამომდი უნდა მოგეცადათო, ხან - რეზა არ წადითო, რა გევიგოთ ამისაგან? - უთხრა ერთმა გლეხმა.

- შენთან სალაყბო თავი არ მაქვს, მოსვენება მესაჭიროება; გეუბნებით, ხვალ დილას მოდით, თუ არა - წადით და თქვენებურად დამიწყეთ საჩივარი.

გლეხები წავიდნენ. მხოლოდ სამიოდე გლეხი, რომლებსაც საკუთარი სათხოვარი ჰქონდათ მწერალთან, დარჩნენ, რომ ცოტა ხნის შემდეგ, როცა მწერალი კაი გუნებაზე იქნებოდა, მოეხსენებიათ თავიანთი სათხოვარი.

- შენი მუხლების ჭირიმე, ნუ გამიწყრები! - დაედრიჯა ბაბალე მწერალს.

- რა გინდა, რა საქმე გაქვს? თქვი, თორემ მოსვენება მესაჭიროება. - უთხრა რბილად მწერალმა.

- ჩემი ოქრუაი სალადათათ დაუწერიათ.

- მერე?

- გვიშველე რამე! ერთი, შენ ხელს რომ ეკადრებოდეს, იმისთანაი ქალაღი გამიკეთე.

- ამ შემთხვევაში შველა არ შეიძლება: ხელმწიფის გადწყვეტილია, ვისაც შეხვდება, უნდა წავიდეს.

- წეილე რაც გვაბადია და გვიშველე რამე!

მოსე დაფიქრდა ბაბალეს სიტყვებზე და შემდეგ უთხრა:

- არ შეიძლება, გეუბნები. შემოდი ოთახში და გეტყვი, თუ რისთვის არ შეიძლება.

ბაბალე შეჰყვა მოსეს ოთახში. მოსემ დაუდგა სკამი, დაბრძანდითო, უთხრა და თვითონაც დაჯდა და განაგრძო ლაპარაკი:

- სალდათობის საქმე ყველა საქმეზე უმძიმესია. სხვაი საქმე რომ იყოს, ადვილათ გიშველიდით, ეგ კი, როგორც ვთქვი, მეტათ ძნელია. მაგრამ ვთქვათ, მოვახერხე და გიშველე, რას მოგვცემთ გასამჯელოს?

- გვიქენი მოწყალება, გვიშველე რამე და თლათ ჩვენი ოჯახი რომ წეილო, გულს არ დაგვაკლტება. - უპასუხა ბაბალემ.

- არც ოჯახს წევილებ და არც ოჯახის მესედს; ისე, თუ მოგიხერხო და გავათავისუფლო ოქრუა, ხუთი თუმანი მომეცით.

- ხუთი თუმანი რამდენი მანათია?

- ხუთი თუმანი ორმოცდაათი მანათია. რა გეძვირა? არ გიღირს ოქრუა ხუთ თუმნად?

- ვაი, შენ ჩემო თავო! რა მიბძანეთ აგი, ოქრუაი არ მიღირს ორმოცდაათ მანათათ! იმაზე დავფიქრდი ბედშავი, გავახერხებთ თუ ვერა ამდონს-მეთქინ.

- რაი, ხუთ თუმანს ვერ გაახერხებენ შენი შვილები?! ხუთ თუმანს კი არა, ხუთი ათას მანეთსაც გაახერხებენ. მე კარგად ვიცნობ სოფონას და ოქრუას. მე ჯერ სიტყვას ვერ მოგცემ, შემიძლია გიშველოთ თუ არა. თუკი შველა შეიძლება, ხუთი თუმნის გადახდაც ნუ დაგეზარებათ, ოქრუა ხუთ თუმანზე მეტი ღირს.

- არა, შენი ჭირიმე, თლათ გავყიდი საცხოვრებელს და შვილს ვერ გევიმეტებ.

- მაშ ახლა წადი, მოელაპარაკე შვილებს, თუ ისინიც დაგეთანხმონ, ცხენი გამოგზავნეთ და ხვალ სალამოს ამოვალ თქვენსა.

ბაბალემ მოკრძალებით მაღლი გადაუხადა მწერალს და დაბრუნდა შინისკენ ძლიერ დაიმედებული. მაგრამ ამ დიდ იმედთან ერთი გარემოება ძლიერ აღონებდა: სად უნდა ეშოვნათ ასე ხელად ხუთი თუმანი? მართალია, უნათლოშვილები არ იყვნენ ლატაკები, არ აკლდათ მჭადი და ღომი, მისაჭამადი, გლეხის პირობაზე საცმელ-სამოსელი, თავის დროზე იხდიდნენ სახელმწიფო და საზოგადო გადასახადებს. ასეთ გლეხს მდიდარს ეძახიან და უნათლოშვილებიც მდიდრებად ირიცხებოდნენ, მაგრამ ხუთი თუმნის გადახდა და ისიც ასე მოკლე დროს განმავლობაში, მეტად საძნელო იყო ამათთვის. აი ეს აღონებდა ბაბალეს. “სად უნდა გავახერხოთ ორმოცდათი მანათი?” - ეკითხებოდა გზადაგზა თავის თავს.

IV

მეორე დღეს სოფონა დარბოდა მეზობლობაში. “ხარებს ვყიდით ურმიანათ, ვის გინდათ, იყიდეთ”. ყველას უკვირდა: “რა გასაჭირი დასდგომიათ უნათლოშვილებს ისეთი, რომ ხარებს და ურემს ყიდიანო”. უნათლოშვილების ხარები და ურემი განთქმული იყო მთელ იმ მუხუროში. ბევრჯერ სოფონას და ოქრუას სიყვარულით მიუკრავთ გულზე თავიანთი შანგულაის და ბუდიას (ხარების სახელია) დუნჩი. ბაბალე, როცა მარილს აჭმევდა ხარებს, ეტყოდა: “თქვენი ჭირიძე, ჩვენო მარჩენალო!..” ახლა კი მეზობლები ხედავდნენ, რომ უნათლოშვილები იმეტებდნენ ამ მარჩენალს და დაემბდნენ მუშტარს. მეზობლების კითხვაზე: “ასე უცფათ რა გასაჭირი დაგდგომიათ, ხარებს რომ ყიდითო”, სოფონა ეუბნებოდა პასუხად: “ერთი იმისთანა საქმე მაქ, თლათ ჩემი ოჯახი რომ მოუნდეს, დღეს ხუთი თუმანი უნდა ვიშონო”. ოქრუა კი არ იყო თანახმა ხარების გაყიდვაზე:

- ოჯახს ნუ ღუპავთ ჩემი გულიზა, ნუ გეშინიან, მე იგინს თავს არ მივსცემ გასაროზგავათ. ჩვენს ტყეში ათასი ფირალი დეიმაღვის და მე რა ღმერთი გამიწყრება, ვერ დევიმალო! - ამბობდა ოქრუა.

მაგრამ დედა და ძმა არ უჯერებდნენ ოქრუას: “ცეხლიდან გაქცეული წყალში დაირჩობაო, რომ იტყვიან, სტორეთ ეს იქნება აგი საქმე: გაფირალდები და მგელსავით დაგიწყებენ დევნას. სოფელს სოფლათ შეაწუხებენ და შენ საცხა ცოფიანივით ჩაგკლავენ. კაია მერე აგი?” - ეუბნებოდა ძმას სოფონა. ბაბალე ხომ ყოველივეს გაიმეტებდა ოქრუას დახსნისათვის. იმან და მისმა უფროსმა შვილმა წინა ღამითვე გადასწყვიტეს ხარების გაყიდვა, რადგანაც უამისოდ არას გზით არ შეემლოთ ხუთი თუმნის შოვნა, რომელიც მწერალისთვის უნდა მიეცათ ოქრუას განთავისუფლებისათვის.

მთელი დღის განმავლობაში ეძებდა სოფონა ხარების მუშტარს, “რომ იტყვიან, შემღეული პური ძაღლმა არ ჭამაო, სტორედ ეგია, აქამდინ კარს არ მიცივებენ, შენი ხარები მომყიდეთ ათი თუმანი რომ მეთქვა, დამითვლიდნენ და ახლა კაცს აღარ უნდა, ხუთ თუმანსაც არ მაძლევენ!” - ამბობდა სოფონა სასოწარკვეთილებით, უნდოდით და ბევრსაც ძლიერ ეხარებოდა მეზობელ გლეხებში უნათლოშვილის ხარები, მაგრამ სად იყო ფული? როგორც უნათლოშვილის ზანდუკში არ იყო ჩაკეცილი თუმნები, ისე არც მისი მეზობელი გლეხების ზანდუკში. უკანასკნელ, ერთმა მედუქნემ, რომელიც სიმინდითაც ვაჭრობდა, მისცა სოფონას ხარებსა და ურემში ექვსი თუმანი, რადგანაც დარწმუნებული იყო, რომ სანამ საჭირო იქნებოდა, სიმინდს აზიდვიებდა ხარებს და შემდეგ ათ თუმნად გაჰყიდდა.

საღამოს სოფონამ ნაქირავები ცხენით მოიყვანა შინ მოსე მწერალი.

- იცით რა, მგონია, ამათ ჩაგვივლის თათბირი: ბევრი ვიფიქრე, მაგრამ არაფერი უხერხდება რა. - უთხრა უნათლოშვილებს მწერალმა, რომელმაც ჩვეულებრივად ფეხის თამაშით გაიარ-გამოიარა უნათლოშვილების პატარა, მაგრამ სუფთა და მწვანე ეზოში.

ბაბალეს და მის შვილებს ელდა ეცათ. ხარები და ურემი არაფრად გაყიდეს ამ საქმისთვის და ახლა კი ეუბნებიან, “აღარ შეიძლებაო!” მერე ვინ? ის, ვინც, თუ მოინდომა, ამათი ფიქრით, დაღმა მიმავალ მდინარეს აღმა დააწყებებს დენას.

- შენს ხელს კაცის მკვლეელიც კი დუუბრუნებია სიმბილიდან და მე რა უბედური შევიქენი იმისთანაი, რომ ჩემ საქმეს არაფერი უხერხთება! - უთხრა ბაბალემ მორიდებით მწერალს.

მოსეს, რა თქმა უნდა, მოუხერხებლად არ მიაჩნდა ეს საქმე. იმას იმ თავითვე დაწყობილი ჰქონდა პლანი ამ საქმის შესახებ, როცა ბაბალეს დაჰპირდა, ცხენი გამომიგზავნე და მოვალეო. მაგრამ ეხლა იმიტომ თქვა, ამ საქმეს არა უხერხდება რაო, რომ შეეშინებია უნათლოშვილები და შემდეგ უცბათ გამოეცხადებია: ნუ გეშინიათ, შესაძლებელია თქვენი დახსნაო. ეს ხერხი იმიტომ იხმარა მოსემ, რომ სასოწარკვეთილებიდან უცბად გამოყვანილი უნათლოშვილები ყოველს იმის პირობებზე დათანხმებულიყვენ. ამისთანებში გამოცდილი კაცი იყო მოსე.

- იცით, ერთი აზრი მომივიდა... არა, მგონია მოვახერხო... მოხერხდება კი, - თქვა მოსემ ვითომ და დიდი დაფიქრების შემდეგ. - გაფრინდით ეხლავე ორივენი და ერთმა ათანასე მღვდელი მომგვარეთ, მეორემ მამასახლისის თანაშემწე და კეთილსინდისიერი მოწამე. სინდისიერს მოწამეს და თანაშემწეს ჩემ მაგიერ ეტყვიო, მწერალი გიბარებს-თქვა. ათანასე მღვდელს თქვენ შეეხვეწეთ საქმე გვაქვს და დაგვესწარი-თქვა. არა, მოხერხდება... მოხერხდება! მოვახერხებ, როგორც იქნება!

- შენ თუ წყალობას გვიზამ, ჩვენი საქმე წაღმა წავა! შენი ხელით გაკეთებული საქმე სხომის როის დამცდარა, ახლა რომ დაცდეს? შენისთანაი სტავლული... - ერთხმად უთხრეს სიხარულით აღტაცებულმა ბაბალემ და სოფონამ.

- ღვდელი რაზე გვჭირია? - ჰკითხა ოქრუამ მწერალს.

- აი რისთვის გვინდა ღვდელი: უნდა გავაკეთოთ მოწმობა, ვითამც სოფონა გერია ბაბალესი და არა მისი ნაშობი, რომ ბაბალეს მარტო შენ ჰყავხარ, ერთადერთი შვილი და, შენ გარდა სხვა მარჩენალი არ მოეპოება ამ სიბერის დროს. ასეთ მოწმობას რომ წარადგენ, გაგათავისუფლებენ. - მიუგო მწერალმა.

- ვაიმე, რა ბძანეთ აი საშინელი!... უფროსი შვილი გერათ რავა დავიწერო!.. - თქვა შეშინებულმა ბაბალემ.

- მერე ეგ რომ ტყუილი იქნება? - უთხრა ოქრუამ მწერალს.

სოფონასაც უნდოდა ეთქვა რაღაცა, ის იყო დაალო პირი სალაპარაკოდ, მაგრამ მწერალმა დაასწრო ლაპარაკი და სოფონას სიტყვა ენაზე დარჩა.

- თქვე დალოცვილო, თქვენ თუ იცოდით კანონები, მე რაღათ მომიყვანეთ? გააკეთეთ ისე, როგორც გნებავთ, და თუ მე მკითხავთ, კიდევ უნდა დამიჯეროთ. განა თქვენ უნდა მასწავლოთ კანონები, ან როგორ უნდა საქმეს გაკეთება? - გაჯავრებით სთქვა მოსემ და შემდეგ დაუმატა: - თუ საქმე კი გაგიკეთო ისე, რომ სალდათობა აქცეთეს, ის არის, თუ არა, თქვენი ფული ხელში გაქვთ, მე გროშსაც არ წავიღებ

ოქრუას გათავისუფლებამდე. ოღონ ეს არის - თქვენ არ დამიწყით აგი და იგიო, მე თქვენზე კარგად ვიცი კანონები.

როცა კანონების ცოდნაზე მიდგა საქმე, აბა რაღა ეთქმოდათ მოსესთან ბაბალეს და მის შვილებს. მართალია, ისინი გრძნობდენ, რომ აქ რაღაც დიდი ყალბი საქმე ხერხდებოდა, მაგრამ კანონების მცოდნე მოსე მწერალს აბა როგორ რამის თქმას გაუბედავდენ.

- ათანასე ღვდელი რომ არ დაგვიკრავს ბეჭედს გერობაზე? იგი იმისთანაი პირმართალი ღვდელია, რომ არაფრის გულიზა არ იზამს მაგისთანაობას. - თქვა სოფონამ.

- ათანასე მაღლიანი კაცია, არ იტყვის უარს. ან რატომ უნდა თქვას? მას არაფერი დაუშავდება და თქვენთვის კი დიდი შემწეობა იქნება. ან მაინცადამაინც რა საჭიროა გაუმხილოთ ათანასეს, რომ სოფონა გერათ არის დაწერილიო. ათანასემ ხომ ხელნაწერის კითხვა არ იცის... ერთი სიტყვით, შენ ამაზე მეტს ნურას ეტყვი: საქმეზე მწერალი მოვიყვანეთ და დაგვესწარიო-თქვა. ერთი აქ კი მოიყვანეთ და მერე მე ვიცი. სწორეთ ეგრე: მომგვარეთ ათანასე, სინდისიერი მოწამე და თანაშემწე მამასახლისისა. თუ გკითხონ, რაზე გესაჭიროებითო, თქვენ ასე უთხარით: მწერალი გვიკეთებს ქალაქს და იმან გვითხრა, საჭირო არიან, სხვა არ ვიცი-თქვა, მერე ჩემი საქმეა.

- შენი ჭირიმე, ისეთი არ გააკეთო საქმე, რომ ჩემი გულიზა სხვაი ჩავარდეს ხლაფორთში. გნებავს გამიწყერით, ამას სიკვტილი მირჩევნია. - უთხრა ოქრუამ მწერალს.

ბაბალე და სოფონა კი სრულიად დაენდენ მწერალს და არც არას ამბობდენ.

- აბა მითხარი, ჩემი გაკეთებული საქმე როდის გამომდგარა ურიგო? - თავმომწონეთ მიუგო მწერალმა ოქრუას.

რა თქმა უნდა, მოსე მწერალი იმიტომ არ იმტვრევდა თავს, რომ ოქრუასათვის სალდათობა აეცდინა. მოსეს მხოლოდ ხუთი თუმნის ხელში მოგდება უნდოდა და სწორედ ეს იყო მიზეზი, რომ ცდილობდა როგორმე ეს საქმე მოხერხებულიყო. როცა უნათლოშვილები დაითანხმა, მოსემ დაწერა შავად ორი მოწმობა: ერთი იმაზედ, ვითამც სოფონა გერი ყოფილიყოს ბაბალესი და მეორე, ვითამც სოფონა ცალკე მოსახლედ მდგარიყოს, და მისცა სოფონას.

- აპა, მზათ არის, გადასწერე!

- ამას რას მიბრძანებ! შენ დაწერილს კიდევ გადაწერა უნდა? - ჰკითხა მწერალს გაკვირვებულმა სოფონამ.

- ჰო, გადაწერა უნდა, თუ არ უნდოდეს, არც გეტყოდი.

- მერე, ქართული ვარგა?

- შენ გადაწერე და სხვაი მე ვიცი. ჯვარს მაცვით, ერთი სიტყვით! კაცო, მე უფრო არ ვიცი, რაც უნდა და რაც ვარგა?! - თითქმის გაჯავრებით უთხრა მწერალმა.

სოფონას ხმა არ ამოუღია, ისე გადაწერა მოწმობები საკმაო სუფთად და ლამაზად და შემდეგ მღვდლის მოსაყვანად წავიდა. ოქრუა კიდევ კეთილსინდისიერის მოწამის და მამასახლისის თანაშემწის მოსაყვანად გაგზავნა მოსემ. ბაბალე და მისი რძალი ვახშმის მზადებას შეუდგენ და ცდილობდენ კარგი ვახშამი გაეკეთებიათ, რომ სირცხვილეული არ დარჩენილიყვნენ ისეთ საპატიო სტუმართან, როგორც მოსე მწერალი იყო მათთვის.

მოსე მწერალმა კი ჩაიწყო ჯიბეებში ხელები, დადიოდა უნათლოშვილების პატარა სახლის წინ და ფიქრობდა: კარგა მოვიდა ეგ საქმე: ორი კალმის მოსმით ხუთი თუმანი ჩავიდე ჯიბეში! ოქრუას როგორც კი გამოუცხადებენ თავისუფალი ხარო, მოსვლისთანავე უნდა დამითვალოს ხუთი თუმანი, როგორ მომიწონებს კატო (მოსეს მეუღლეს კატო ერქვა სახელად), როცა ვეტყვი ამ ამბავს! როცა ასე ბლომათ ფულებს მივუტან და ვეტყვი - ეს ჯამაგირის გარეშეა-მეთქი, ყელზე მომახტება და მეტყვის: “შენი მარჯვენის ჭირიმე, შენიო - და მერე - აბა ახლა ესა და ეს მიყიდეო”.

V

მღვდელი ათანასე სამოცის თუ სამოცდახუთი წლის კაცი იყო. გარდა ხუცური კითხვისა, იმან არც წერა იცოდა, არც მხედრულის კითხვა. წირვა-ლოცვის წესრიგი გაზეპირებული ჰქონდა, მაგრამ აზრი კი ძლიერ ცოტა ესმოდა მისი, თუმცა აგერ ორმოც წელზე მეტი იყო, რაც თითქმის ყოველ დღე იმეორებდა. ის აკურთხეს იმ დროს, როცა მღვდლად კურთხევისთვის საკმარისი იყო ცოტათ თუ ბევრად ხუცურის კითხვა, რამდენიმე ლოცვის გაზეპირება და რამდენიმე მანეთი ჯიბეში “კურთხევის ხარჯათ”. პირველად ათანასე ერთ შტატსგარეშე ეკლესიაში დანიშნეს მღვდლად. შემდეგ კი ჩააბარეს ერთი მცირე მრევლიანი შტატის ეკლესია. ათანასე მეტად გულკეთილი და პატიოსანი კაცი იყო: ჯვარის დაწერისთვის, მკვდრის დამარხვისთვის, ნათვლისთვის და სხვა იმისთანებზე ის თავის დღეში არ იტყოდა: ამდენი და ამდენი მერგებაო; მისცემდენ რასმეს, მაღლობელი იყო, არა და, ხმას არ ამოიღებდა. თუ მასპინძელი დატაკი იყო, იქ სულაც არ აიღებდა ფულს, თუნდა კიდევ შეეძლიათ. ასეთი უანგარობისა და სხვა კიდევ ბევრი კარგი თვისების გამო მრევლმა ძლიერ შეიყვარა ათანასე. ისე მოხუცდა ათანასე, რომ ერთხელაც არ ჩამოვარდნილა უკმაყოფილება მასა და მრევლის შორის. ბოლოს სასულიერო მთავრობამ ათანასე მოხუცებულად იცნო, დაუჩემა: “თხოვნა შემოიტანე და გაგათავისუფლებთო”. ათანასეს ადგილზე ერთი სემინარიაში ნასწავლი დიაკვანი უნდა ეკურთხებიათ და უფრო ამიტომ უნდოდათ ათანასეს დათხოვნა. მაგრამ გაიგო თუ არა ათანასეს მრევლმა, ჩვენს ათანასეს სამსახურიდან ითხოვენო, დაუყოვნებლივ თხოვნა მიართვა, სადაც რიგი იყო: სანამ ათანასე ცოცხალია, ჩვენ სხვა მღვდელი არ გვინდა და არც მივიღებთო. მრევლის თხოვნა შეწყნარებულ იქნა და ათანასე ისევ დასტოვეს. მრევლს ძლიერ უხაროდა ეს გამარჯვება “რას ჩივი, ძმავე, - ამბობენ ათანასეს მრევლში, - ათანასე ღვდელი ესეა ჩვენთან, რავაც კაი მამა - შვილებთან. ღვდლის ფულს რომ გვახთიებენ, იგი რა მისი ბრალია, ხაზინამ უბძანა ესე. სხვაფერ ათანასეს მჭადის ყუა რომ წუუტეხოთ, დაგვჯერდება, არ გვექნება და დაგვიჯერებს. იგი სემელარისტია თუ ვინცხა, ხუცობა რომ უნდოდა, შემდგარა პოლსაპოშკებზე, ატლასის კაბა ჩოუცვამს, თავზე თუმნიანი ქუდი დოუხურავს და პარპაშობს. არა, ძმავე, იგი ჩვენი საქმე არ არის იმას იმიზა უნდოდა ხუცობა, რომ ჩვენ ზურგზე ბატონსავით იცხოვროს, თვარა რა ეხუცება, ერთი მითხარი: კაცს ღმერთი არ სწამს და ხატი! არა, ძმავე, ჩვენი ათანასე ათასჯელ გვირჩევნია, ვინცხაა იმ თვალთმაქც სემელარისტს. ათანასეს ღმერთიც სწამს და რჯულიც და იმიზა ეკურთხა ხუცათ. იმ სემელარისტს იმიზა უნდა კურთხევა, რომ ფაშვი გეიფსოს“. მრევლს კარგად ესმოდა, რომ ათანასე თითქმის მათსავით უსწავლელი კაცი იყო. ზოგიერთი ხუმარა ყმაწვილები დასცინოდენ კიდევ ხანდახან ათანასეს. ბევრს ხუმრობდენ ყმაწვილები

ათანასეზე, მაგრამ მაინც უყვარდა მრევლს და პატივს სცემდა. მრევლი კარგად ატყობდა, რომ ათანასე, რაც კი გაეგებოდა, სათნოების მსახური იყო და არა ჯამაგირისთვის მოსამსახურე მოხელე.

ეკლესიის მახლობლად, მომალლო ადგილას, იდგა ათანასეს პატარა ფიცრული სახლი, რომელშიაც ცხოვრობდნენ ისა და მისი მოხუცი მეუღლე. სანამ ათანასეს ქალიშვილებს ქმრები წაიყვანდნენ (ვაჟი არ ჰყავდა ათანასეს), ეს პატარა სახლი სიცოცხლით სავსე იყო: ათანასეს ლამაზი, ცქრიალა ქალიშვილების ხელსაქმობა, სიცილ-ვისკისი, ჩანგურის დაკვრა და გალობა აცოცხლებდა იმ მიდამოს. მაგრამ მას შემდეგ კი, რაც ათანასეს ქალები ქმრებმა წაიყვანეს, ათანასეს სახლი ნაღვლით მოცულ სენაკს მოგაგონებდათ. საქმიდღეობით ათანასე იქვე ახლომახლო ყანაში ან ბაღში მუშაობდა, უქმე დღეს კი წირვა-ლოცვას უნდებოდა. სიმდიდრე ათანასეს და მის მეუღლეს არა მოეპოვებოდათ რა; თუ რამ გააჩნდათ, ისიც თავის ქალებს მისცეს მზითვად.

სოფონა მივიდა, გაჩერდა ათანასეს სახლის კარებთან და დაიძახა: “ათანასე, ბძანდები შინ?”

- შემოდი, შვილო, სახლში. - გამოსძახა ათანასემ, რომელიც იმ დღეს ცოტა შეუძლოდ იყო და ლოგინში იწვა.

ათანასეს მეუღლემ გაულო სტუმარს კარები და შეიწვია სახლში, რომელშიაც მკრთალად ანათებდა პატარა თუნუქის ლამპა.

- სოფონავ, შენ?! რამ მოგიყვანა, ბიჭო, ხომ არაფერი გიჭირს? - თავისებური თანაგრძნობით ჰკითხა ათანასემ.

- თქვენ მტერს გოუჭირდეს ესე! ოქრუას მართმევენ სალდათათ. - უთხრა სოფონამ.

- ვაი, საწყალო! შენ კიდევ რა გიჭირს ვაჟკაცი ხარ; საცოდავი ეხლა ბაბაღეა. სალდათობა არა, ჩემი ქალიშვილები რომ ქმრებმა წაიყვანეს, თითოზე თითო წელიწადს ვტიროდი. - თქვა ათანასეს მეუღლემ.

- იქნება თხოვნა მიეწყობოდეს, ვინ იცის, იქნება მთავრობამ შეიწყნაროს ბაბაღეს სისაწყლე, ვეცადოთ რამე, - თქვა ათანასემ.

- თავად იმიზა გაიხელი, მამაო. მწერალი მევიყვანეთ და გვიჩივა, არძას გაგიკეთებ და აღარ წეიყვანებენო. მწერალმა შენც გთხოვა დასწრება. მარა ახლა თქვენ შეუძლოთ ბრძანებულხართ და რა მეშველება, აღარ ვიცი!..

- მთხოვა და წამოვალ. არც ისე ვარ, რომ შენსას ჩამოსვლა ვერ შევიძლო. პაწია სურდუ შემხვთა, მარა რა უჭირს! - ამ სიტყვებით ათანასემ ჩაიცვა ტანთ, დაიკავა ხელში თავისი ყავარჯენი, დააბარა თავის მეუღლეს, ადრე მოვალო და გაჰყვა სოფონას.

ხელში ყავარჯენით, თოვლივით თეთრი გრძელი წვერით და სათნოიანი სახის მეტყველებით ათანასე მოგაგონებდათ ძველი დროის პატრიარქს.

- ამ საწყალი კაცის გულისთვის შეგაწუხეთ, მამაო ათანასე, იქნება რამე ეშველოს-მეთქი. - უთხრა მოსე მწერალმა მღვდელს დანახვისთანავე.

- კაი დაგემართოს, კაი საქმე იქნება, თუ რამეს უშველით! მოგეხსენება, საწყალი კაცებია. - უპასუხა ათანასემ გულწრფელად.

- ვფიქრობ, თქვენ და ამათ, - მიიშვირა მოსემ ხელი მამასახლისის თანაშემწეზე

და სინდისიერ მოწმეზე, რომლებიც მღვდლის შემოსვლის დროს ადგენ, ემთხვევენ ხელზე მღვდელს და ისევ დასხდენ, - რომ მოწმობა მისცეთ ბაბალეს, დიდი სისაწყლე და შრომა გადახთა ობლების გამოზრდაზეო, გაათავისუფლებენ ოქრუას. მე კიდევ დავწერე მოწმობები, ინებეთ წაკითხვა. - მწერალმა მიაწოდა მღვდელს დაწერილი მოწმობები, რადგანაც კარგად იცოდა, რომ წაკითხვა არ შეეძლო.

- სტავლილი კაცი თქვენ ხართ და კანონები თქვენ ხელთ არის. თუ ეშველება რამე და უშველით, ღმერთი გადაგიხდის სამაგიეროს. მე ერთი უსტავლელი სოფლის მღვდელი ვარ, ამისთანაი საქმის აბა რა გამეგება? სისაწყლე და საცოდავობა ბაბალესოდენა ვის გამოუვლია! ამის მოწმობაზე ვინ იტყვის უარს. - სთქვა ათანასემ და დადო იქვე მწერლისაგან მიწოდებული ქალაღებში.

- იმედია, გეშველებათ, რადგან ღვდელმა მოწმობის მოცემა ინება. - უთხრა მოსემ სოფონას და ოქრუას, რომლებიც იქვე იდგენ გაჩუმებულნი.

შემდეგ მწერალი ისევ ათანასეს მიუბრუნდა:

- აბა, მამაო, რადგან სიკეთე უყავით ამ საწყალ ხალხს, ინებეთ ქალაღების შემოწმება, ბარემ მოვრჩეთ ამ საქმეს და შემდეგ, იმედია, ვახშამს გვაჭმევინ.

ათანასემ ამოიღო საეკლესიო ბეჭედი, გადასცა მწერალს და უთხრა:

- კანონების მცოდნე თქვენ ხართ და ჩემგან რაღა გაფრთხილება გჭირია: იმედია, არც შეცდებით და არც შემაცდენთ.

- რა ბძანებაა, მამაო! ინებეთ წაკითხვა, თუ არა, თვითონ მე წაგიკითხავ.

ამ სიტყვებით მოსემ გასწია მღვდლისკენ პატარა ლამპა, მიიტანა მოწმობები და დაუწყო კითხვა ისე, რომ მღვდელსაც შეეძლო კითხვის დროს თვალი ედევნებია. მოსემ წაიკითხა: მოწმობებში ის, რაც სრულიად არ ეწერა შიგ.

- აგი ქვეყანამ იცის, რომ ასე იყო. - თქვა მღვდელმა.

- აბა, ინებეთ ხელის მოწერა.

ათანასეს დიაკვნობის დროს დაესწავლა ქალაღზე თავისი სახელისა და გვარის გამოყვანა და მას შემდეგ აწერდა ხელს მეტრიკულ მოწმობებზე და სხვა საეკლესიო დოკუმენტებზე, რომელთაც ერთი დიაკვანი უწერდა. როცა ათანასემ მოწმობებზე ხელის კანკალით თავისი სახელი და გვარი მოაწერა, მწერალმა დაასვა საეკლესიო ბეჭედი, შემდეგ მოსთხოვა ბეჭდები მამასახლისის თანაშემწეს და კეთილსინდისიერ მოწამეს; ამათაც დაუყოვნებლივ მიაწოდეს. ეს უკანასკნელი ორი ბეჭედი მოსემ დაასვა იმ მოწმობას, რომელშიაც ეწერა, სოფონა ცალკე სახლობს, ხოლო ბაბალესთან ერთადერთი შვილი, ოქრუა, ცხოვრობსო, როცა ამავს მორჩა, მოსემ მოსთხოვა მასპინძელს ოთხი მანეთი; ამათაც უარის უთქმელად მოურბენის ფული, რომელიც მოსემ გაჰყო: ორი მანეთი მღვდელს მიაწოდა ამ სიტყვებით: საწყალი კაცებია და ამიტომ გიბედავენ ესე მცირესო, და თითო მანეთიც მამასახლისის თანაშემწეს და სინდისიერ მოწამეს.

- რაი, მე ბეჭედის დასმისთვის ფული წევილო და იგიც ამ ოჯახიდან?! ამის თქმაი რეზა იკადრე ამ სტავლილმა კაცმა?! - უთხრა ათანასემ მწერალს და მერე მიუბრუნდა ოქრუას: - თუ არ გეზარება, შინ წამყევი, თვალს მაკლია და ამ ბნელში გზას ვერ გევიგნებ.

მამასახლისის თანაშემწემ და სინდისიერმა მოწამემ, ცოტა უარის შემდეგ, მიიღეს ფული. ათანასემ არც ფული წაიღო და არც ვახშამს მოუცადა.

- ფულს არ ევიღებ და, ასე შეუძლოთ რომ არ ვიყო, ვახშმათ კი შევიცთიდი. ამ ოჯახში ამაზე რა პატიჟი მინდა, ჩვენ ერთმანეთისას სადილ-ვახშამი კი გვიჭამია და ახლაც ვჭამდი, მარა შეუძლოთა ვარ და რაღაი! - თქვა ათანასემ, უთხრა მასპინძელს აშენება, მწერალს მადლობა გადაუხადა, ამ საწყალს კაცებს რომ ამისთანაი კაი საქმე მოუხერხეო, შემდეგ წაიყოლა ოქრუა და წავიდა შინ.

მწერალი, თანაშემწე მამასახლისისა და სინდისიერი მოწამე კი დარჩენ და კარგადაც ჩათვრენ იმ ღამეს უნათლოშვილებისას. იყო ერთი სადღეგრძელოს სმა, ლოცავდენ ხან ერთმანეთს და ხან მასპინძელს. მოსე იმდენად შეხურდა ღვინით, რომ მუქარით თქვა: “მე რომ მოვინდომო, მთელ სოფელს ციმბირში გავაგზავნიებო”. ამ სიტყვებზე ისე მძლავრად დაჰკრა სტოლს ხელი, რომ ჭურჭელი კინაღამ დაიმტვრა. უნათლოშვილის საქმეზე კი ამბობდა: “მაშ რა გეგონათ! მოსემ მეინდომოს და ვერ მოახერხოს! ეგ რა საფიქრებელია! რომ მევინდომო, ციმბირს გაგზავნილ კაცს გზიდან დავაბრუნებ... ჩემ კატოს რომ დაინახავს ვასილ ივანიჩი, ფეხზე წამოდგება... ერთი რომ ასე ანიშნოს კატომ (მოსემ თითი აიშვირა), მეტი არ უნდა, შედგენილ საქმეს დაახვეიებს... ვასილ ივანიჩი, ჰმ, რა გგონიათ თქვენ? კატოს ყურმოჭრილ ყმასავით ყავს იმსისხო დიდი კაცი... ჩემი კატო თქვენ რა გგონიათ? იმისთანა ჭკუიანი გუბერნატორის ცოლიც ვერ იქნება... იმას კი ენაცვალოს მოსე!”

დილას, ლაზათიანი საუზმის შემდეგ, რომელზედაც კიდევ საკმაო ღვინო შეისვა, მოსემ გაიხმო ცალკე ბაბაღე და მისი შვილები, გადასცა მოწმობები და უთხრა:

- აჰა, ბაბაღე, წაიღე ესენი, მიდი იქ, ხომ იცი, ახალ მიწვეულ ჯარისკაცებს რომ იღებენ, მონახე ვინმე მწერალი, იქ ისინი ძალღებვიით ყრიან და ვინც მივა, თვალეზში უყურებენ, იქნება რამე დაგვაწერიოსო, აჩვენე ეს მოწმობები და უთხარი: ესენი რუსულად გადამითარგმნე და მერე ამაზე არმა გამიკეთე-თქვა. სულ გამოგართმევენ სამ მანეთს.

- ბარელამ რომ შენ გექნა სიკეთე და დაგეწერა, კაი იყო. - უთხრა მწერალს სოფონამ

- არა, საქმე, ხომ ხედავთ, გაკეთებულია, ეს წვრიმალეებიღა დარჩა. ეს რომ იქ გააკეთებოთ, ჯობია, მე რომ გითხრა, დამიჯერეთ. - რიხიანად უთხრა მოსემ.

- შენ თუ არ დაგიჯერებთ, აბა ვისღა უნდა დუუჯეროთ? - თქვა ბაბაღემ.

- ასე, რავაც გითხარი: ესენი გადაათარგმნიეთ, გააკეთებინეთ არმა, თითონ გასწავლიან, სადაც უნდა მირთმევა და მიართვიო. ვინცობაა, გკითხოს ვინმემ - ვინ შეგიდგინა მოწმობებიო, ღვდელმა - თქვა, უთხარით, - თუ გკითხონ, შენ, ბაბაღე, ვაჟი მეორე არ გყავსო, არა-თქვა, უთხარი. - შენ თუ გკითხონ, ოქრუა, მმაი გყავს თუ არაო, არა-თქვა. - ხომ გაიგეთ, რასაც გეუბნებით. ასე, როცა გაგათავისუფლონ და შინ მოხვიდეთ, ჩემი ხუთი თუმანი მომიტანეთ. არ გაბრიყვდეთ, უარი არ თქვათ მერე, თორემ საციმბიროთ გაგხდით ყველას, იცოდეთ.

- ვაიმე, რა ბძანეთ აგი! დასტურ, ასე აბდალაები გგონივართ, რომ აგი ვიფიქროთ! ზანტუკში მაქ ეგერ შენი ფული, იმ დღესვე მოგიბრენიებ ჩემი ხელით. - უთხრა სოფონამ.

მწერალმა ხელახლა დაარიგა ბაბაღე და მისი შვილები, როგორ უნდა ეწარმოებიათ საქმე, გააფრთხილა კიდევ, ფულის მოტანა არ დამიყოვნოთო და

წავიდა სრულიად დარწმუნებული, რომ ოქრუას განთავისუფლების შემდეგ ფულზე უარს არ ეტყოდენ, და რაც შეეხება ოქრუას განთავისუფლებას, ეს ხომ ცხადი იყო ათანასეს მოწმობის შემდეგ.

VI

- ყოლიფერში რავა უნდა მომთაონ უნათლოშვილებმა! - დაღონებული ეუბნებოდა თავის ცოლს და შვილებს ბაგრატ ქერაძე, - ჩემი ბიჭის გულიზა იმდონი ვიტანტალე, იმდონი არმა მივართვი, იმდონი ფული დავხარჯე, მარა მაინც წეიყვანეს სალდათათ, მაინც! უნათლოშვილის ოქრუა ერთი არძის მირთმევით ქე გაუთავისუფლებიათ და ჩამოჰყვა დედამისს. მაინც იმ დასაქცევი მოსე მწერლის დაწერილი არმა რომ არ ვარდება! უკუღმა წეიყვანს ღმერთი! მირჩიეს, - საცხა სალდათებს ღებულობენ, იქინეია კაი მწერლები, იგინს დააწერიეო. მეც გავბრიყვტი, ტყულია ფული გადავყარე და ბოლოს მაინც წამართვეს შვილი. მოსე მწერალს რომ ჩემი არმა დიეწერა, შვილი შინ მეყოლებოდა. ყოლიფერში რომ მაჯობეს უნათლოშვილებმა! ერთი აგი კი უნდა შევიტყო, რა საბუთით გაათავისუფლეს.

- შენ მაინც ესე უკუღმა უნდა ქნა ყოლიფერი! ქვეყანა ჩივა, მოსე მწერლისთანაი სტავლული კაცი კანკასიაში არ არისო და შენ მაინც წადი ცხრა ფთას იქით და ვინცხა მუდრეკს დააჯღაბნიე. მოსე მწერალს რომ დიეწერა, ვილა წამართმევდა შვილს! ოქრუაი შინ უნდა იყოს და ჩემი შვილი სალდათათ! ამფერუმ შენ ჭკუას! - მწარე საყვედურით უთხრა ბაგრატას ცოლმა.

- ბაბამ ესე იცოდა ყოველთვის: ფულს გადაყრიდა უთავბოლოთ, საქმე გაკეთებული გვეგონებოდა და ბოლოს გეიხედავდი, ჩიჩი თვალებში, მოვტყუებულვართ! - თქვა ბაგრატას უფროსმა შვილმა.

- მე რომ შამომესევით და დამიწყებთ ბრალეებას, თუ უკეთესათ იცოდით, რეზა არ ქენით? არ ხედავთ, დავბერდი! - გაჯავრდა ბაგრატა.

- აგია ხო, შენ არ შეგიძლია, სხვას არ დაანებებ და ქე ილუპება ჩვენი საქმე ყოველთვის და უნათლოშვილები გვაყრიან თავზე ბრეს. - კიდევ საყვედურით უთხრა შვილმა.

- ნუ იგდებ თავს, გაჩუმდი თვარა!.. - დაუყვირა შვილს გაცეცხლებულმა ბაგრატამ, მერე გადისვა ულვაშებზე ხელი და ჩაილაპარაკა თავისთვის: “რაც უნდა დამეხარჯოს, ერთი აგი უნდა შევიტყო, რა ზაბუთით არისო” და გაჩერდა.

უნათლოშვილები და ქერაძენი ახლო მეზობლები იყვენ ერთმანეთისა; მაგრამ მეზობლობის მაგიერ მუდამ მტრობა ჰქონდათ ერთმანეთ შორის. ჯერ ბაბალეს ქმრის სიცოცხლეშივე ატყდა ამათში დავა საჩივარი ერთ ნაჭერ მიწაზე, რომელიც მათი ეზოების შუაზე მდებარეობდა, ვინ მოსთვლის რა საშუალებას არ მიმართეს თავის დროს! ქრთამებს აძლევდენ, ერთმანეთს თავს ესხმოდენ, თავპირს ამტვრევდენ, ჭორებს უგონებდენ, ხალხში ლანძღავდენ ერთმანეთს და სხვა. ბოლოს სამსჯავრომ სადაო მიწა არგუნა უნათლოშვილს. მაგრამ სამსჯავროში საქმის დაბოლოვებით მტრობა არა თუ არ დასცხრა მათ შორის, უფროც გამწვავდა. ქერაძე დარწმუნებული იყო, რომ უნათლოშვილმა ქრთამით გაიმარჯვა, თორემ სადაო მიწა მე მეკუთვნოდაო. როცა ბაბალეს მეუღლე მოკვდა, ბაგრატ ქერაძემ ხელახლა მოინდომა უნათლოშვილების მიწის მითვისება, დაუწყო კიდევ საყანეთ ღობვა. მაგრამ ბაბალემ გამოუცხადა ადგილობრივ პოლიციას - ძალად მართმევს საჩივრით მოგებულ

ადგილსაო. პოლიციამ გამოიკვლია საქმის გარემოება და აღუკრძალა ბაგრატას უნათლოშვილების ადგილში მუშაობა. ხელახლა დამარცხებით გაბრაზებული ბაგრატა ეხლა მხოლოდ შემთხვევას უცდიდა: ვუშონი ყელს, რომ ჯავრი ამევიყარო! მართლაც რომ შემთხვევამ არ დაიგვიანა: ბაბაღეს ძროხა შესულიყო ბაგრატას ღომში დილიდან საღამომდე, ზოგი შეეჭამა და ზოგიც ფეხით გაეფუჭებია. ბაგრატამ რომ ეგ ნახა, გაცეცხლებული მივარდა და ბაბაღეს ძროხას თავი გააგდებია. ბევრი ცრემლი დაიღვარა უნათლოშვილის ქვრივ-ობლებისა ამ ძროხის გამო. ეს ძროხა იყო იმათი მარჩენალი, ობლებისათვის ეს მეორე დედა იყო და კიდევაც დედას ეძახდენ. ძროხის დაკვლის შემდეგ კარგა ხანს, პატარა ოქრუა გაიგონებდა თუ არა სადმე ძროხის ბღავილს, სიხარულით მირბოდა დედასთან: “ჩვენი დედანაი ბღავაო”. “სადაა, შვილო, დედანაი, ესე ბაგრატამ ნახა ცოლ-შვილი, რავაც აწი ჩვენ დედანაი ვნახოთ!” - ტირილით ეტყოდა ბაბაღე შვილს. წყევლაზე მეტს ბაბაღე ვერაფერს ახერხებდა. მართალია, მამასახლისს შეეხვეწა, მაგრამ მამასახლისი ბაგრატამ როგორღაც მიიბირა. საქონელი რომ სხვის ყანაში ჩავა, მოკლავენ, კანოლი ესეა, და მე რა ვქნაო. - ეუბნებოდა მამასახლისი ბაბაღეს. ბაგრატა და მისი ცოლ-შვილი სიხარულით ცას ეწეოდნენ, როცა უნათლოშვილის ქვრივ-ობლებს მტირალს ხედავდენ. “არ იცოდა, ვუშონიდი ყელს! ქთამით რომ გეიმარჯვა და მიწა წამართო! მაცალოს პაწია, კიდევ უარესსაც ვუზამ!” - ამბობდა ბაგრატა. მაგრამ აგერ ვიღაცამ ურჩია ბაბაღეს: მამასახლისს რომ ჩასციებიხარ, სუდში უჩივლე, ძროხასაც ამოიგებ და ნაცთენსაცო. ბაბაღემ მართლაც დაუწყო ბაგრატას საჩივარი სამსჯავროში. აქ ვექილიც გამოუჩნდა ბაბაღეს, რომელმაც მიინდო თავის თავზე საქმის წარმოება. მოსდგენ საწყალ ბაგრატა ქერამეს და ბარემ ცხრა თუმანი წაართვეს ძროხის ფასში, ძროხის მოკვლის გამო მომხდარ ზიანში. საბრალო ბაგრატას კინაღამ კერა გაუცივდა, იმდენად გააღატაკა ამ ფულის გადახდამ. ამის შემდეგ გული არ მოუშლიდა ბაგრატას, რომ უნათლოშვილის ქვრივ-ობოლნი დაეკლა, ან იმათი სახლისთვის ცეცხლი მოედო, კარები დაეკეტა და ისე ცოცხლად დაეწვა, მაგრამ სასჯელისა ეშინოდა და სწორედ ეს იყო მიზეზი, რომ ვერ მიმართა ასეთ საშუალებას. როცა უნათლოშვილის ობლები, სოფონა და ოქრუა, წამოიზარდნენ, ერთხელ კიდევ მოხდა იმათ და ქერამეს შორის შეტაკება. ეს უკანასკნელი შეტაკება გამოიწვია შემდეგმა გარემოებამ: უნათლოშვილებისას მისასვლელი საურმე გზა ბაგრატ ქერამის ეზოს გვერდით მიდიოდა. ერთი მხრით ამ გზას რუ ჰქონდა საზღვრად, მეორეს მხრით - ქერამის ეზოს ღობე. რუ ცოტცოტაობით ხრამავდა მიწას და ამიტომ გზა თანდათან ვიწროვდებოდა. ერთხელ წყალდიდობის დროს რუმ იმდენზე მოამზღვლია მიწა, რომ უნათლოშვილებს საცალფეხო გზა ძლივსღა დარჩათ. ამ გარემოებამ მეტად შეაწუხა უნათლოშვილები. გლეხკაცებისთვის საურმე გზა მიუცილებელი საჭიროებაა. სხვა რაღა უნდა ექნათ, მოიხარეს თავი სოფონამ და ოქრუამ და გაუგზავნეს მოციქული ბაგრატას: “ან ფულზე მოგყიდე, ურმის გზათ რომ გვეყოფა, იმოდენი მიწა და ან სამაგიერო მიწაზე გავგიცვალე, სადაც შენ ამოირჩევ ჩვენ ადგილებში, იმას მოგართმევთ სამაგიეროთო”.

- ათასი მანეთიც რომ მომცეთ, არც ფულზე მოგყიდით და არც სამაგიეროზე გაგიცვლითო. - შემოუთვალა ბაგრატამ პასუხად. - კაი მოყვრებია იგინი ჩემი, რომ ეზო გავარღვიო მათი გულიზა! ჯერ სადაა, მეიცადონ პაწია, უუტირდება დედა! -

ამბობდა დოინჯ-შემოყრილი ბაგრატა. შინაურულად რომ ვერ მორიგდენ ქერაძესთან, უნათლოშვილებმა ახლა მამასახლისის მიმართეს თხოვნით, - მოაცემიეთ საურმე გზისთვის მიწა ბაგრატასაო. მაგრამ ბაგრატას მამასახლისი ამისთანებში როგორღაც ყოველთვის გადაბირებული ჰყავდა.

- რა ვქნა, ნებით არ გაძლევს და ძალით ეზოს ვერ გაურღვევო. - ეუბნებოდა მამასახლისი უნათლოშვილებს. მეტისმეტად რომ გაუჭირდათ უგზოობა, უნათლოშვილებმა მიმართეს ძალმომრეობას: ერთ დილას, როცა ბაგრატა და მისი ვაჟები სხვაგან იყვნენ, სოფონამ და ოქრუამ გაარღვიეს ბაგრატას ღობე და გაიარეს ეზოზე ხარით და ურმით. ბაგრატას ცოლი და ქალიშვილი წივილ-კივილით დაუხვდნენ წინ უნათლოშვილებს, მაგრამ ქალებს როგორ შეუშინდებოდა ორი ვაჟკაცი! წივილ-კივილით და ლანძღვა-გინებით რომ ვერას გახდენ, ბაგრატას ცოლი და ქალი გაიქცნენ ბაგრატასთან. ბაგრატა და მისი ორი ვაჟი მეტად ააღელვა უნათლოშვილების მოქმედებამ. ისინი საჩქაროდ მოვარდნენ შინ კეტებით და დაუწყეს ლოდინი უნათლოშვილებს, რომ თავ-პირი დაემტვრიათ მათთვის, თუ კიდევ გაბედავდნენ ეზოში გავლას. საღამოს სოფონამ და ოქრუამ მოაჭრიალეს დატვირთული ურემი და, ის იყო, შევიდნენ თუ არა ქერაძის ეზოში, ბაგრატა და მისი შვილები მიუვარდნენ კეტებით და დაუშინეს ხარს და კაცს გაურჩევლად. უნათლოშვილებმა წინდაწინვე იცოდნენ, რომ ბაგრატა უჩხუბრათ არ გაუშვებდა მათ ეზოში და თვითონაც მომზადებულნი იყვნენ კეტებით. ისეთი გამეტებით სცემდნენ ერთმანეთს, რომ გეგონებოდათ, ეს-ეს არის დახოცეს ერთმანეთით. ჩხუბში ბაბაღე და ბაგრატას ცოლიც მივიდნენ და ეცნენ ერთმანეთს თმაში. ამასობაში მოუსწრეს მეზობლებმა და მაჩხუბრები გააშველეს. მაგრამ გაშველებამდე ორივე მხარემ შეჟეს ერთმანეთი: ბაგრატას თავი ჰქონდა გატეხილი და ჭაღარა თმა სისხლით შეღებილი; სოფონასთვის შუბლში დაეკრათ კეტი და ღვარად ჩამოსდიოდა სისხლი; ბაგრატას უფროს ვაჟს ერთი მხარი ჰქონდა დაშავებული; ბაგრატას ცოლს და ბაბაღეს საშინლათ დაეკაწრათ ერთმანეთისათვის სახე. ოქრუასთვისაც დაეკრათ თავში, მაგრამ მაინცადამაინც არ ჰქონდა დაშავებული. საბრალო ხარებსაც ხომ ბევრი მოხვდა, მაგრამ კი ვერა მოეტეხათ რა, თუმცა ბაგრატას ძლიერ უნდოდა ორივე ხარისთვის თემოები დაემტვრია. მხოლოდ ბაგრატას უმცროსი ვაჟი გადარჩენილიყო უვნებლად, რადგანაც შეშინებოდა და ჩხუბში არ გარეულიყო. ის მხოლოდ შორიახლოს დარბოდა და ყვიროდა: “მომეხმარეთ მოკლეს ბაბაიო”.

ამ ჩხუბის გამო სოფონა და ოქრუა რამდენსამე თვეს ჩასვეს სატუსაღში, რადგანაც დამტკიცდა მოწმეების ჩვენებით, რომ ძალად გაერღვიათ ქერაძის ეზო, ჩხუბიც პირველად იმათ აეტეხათ და ბაგრატასთვისაც კეტი პირველად იმათ დაეკრათ. ბაგრატა სრული კმაყოფილი იყო სამართლის განაჩენისა და უხაროდა, რომ მისი მტრები საპატიმროში ისხდნენ. მაგრამ როცა სოფონა და ოქრუა სატუსალოდან გამოვიდნენ, დაიწყეს გზის შესახებ საჩივარი. მსაჯულმა თვითონ თავისი თვალთ ნახა, რომ უნათლოშვილები უგზოობით მეტად შევიწროებულნი იყვნენ და ამიტომ მიუსაჯა: “ბაგრატა ქერაძემ მისცეს უნათლოშვილებს საურმე გზისთვის მიწა თავის ეზოში, ხოლო უნათლოშვილებმა მიუზღონ ბაგრატას მიწის ფასად შვიდი მანეთიო”. ამ განაჩენით ბაგრატა ხელახლად დამარცხდა უნათლოშვილებისაგან.

- უნათლოშვილებიზა ვყოფილვარ გაჩენილი, ყოლიფერში მაჯობეს და რაღა

უნდა ვქნაო, - ჩიოდა გულდათუთქული ბაგრატა და თან ეხვეწებოდა ღმერთს: - ერთი იგინის საწყენი საქმე შემადლებიეო.

ოქრუას სამხედრო ბეგრიდან გათავისუფლება რომ შეიტყო ბაგრატამ, მეტად აულრინდა გული: “ყოლისფერში მომთავეს უნათლოშვილებმა”, - იძახდა და თან იმეორებდა: “არა, რა საბუთით გაათავისუფლეს, ერთი აგი კი უნდა შევიტყო, რათაც უნდა დამიჯდეს, თუ რამე ნაემშაკევია, ვაცხონებ მამასო”.

VII

ერთს საღამოს მოსე მწერალი მეტად დაღონებული დადიოდა სოფლის სამმართველოს წინ, აღარც სიხარულის დროის ფეხის თამაში ემჩნეოდა და აღარც უღვაშებქვეშ ადრინდებული ღიმილი. ღრმად დაფიქრებული იკვნეტავდა უღვაშებს და საქმისათვის მისულ გლეხებს თითო-ორორი სიტყვით იშორებდა. თუ ვინმე ლაპარაკს გააბამდა და ჩქარა არ მოშორდებოდა, მოსე ლანძღავდა და ისე აგდებდა, “ღმერთო, რა ხალხია! თუნდა სული გხთებოდეს, მაინც არ მოგემვებიან!” - იძახოდა ხანდახან გაბრაზებული. “ამ ჩვენ მწერალს რაცხა ფარცაგი არ დამართია!” - ამბობდენ იქ მყოფი გლეხები. “აი, ღმერთო, თუ ეკითხოს ძველი და ახალის ცოდვა!” - უმატებდენ ჩუმად ზოგიერთები.

- ბიჭო, წადი უნათლოშვილებისას და უთხარი, რომ ბაბაღე და სოფონაი ამელამვე ჩამოვიდენ ჩემთან. - უთხრა კარგა ხნის ფიქრის შემდეგ მოსემ სტოროჟს.

- ამ ღამე ჩამევიდენ, ბატონო? - ჰკითხა ბიჭმა.

- ღამე, ჰო, ტურები ხომ არ დაჭამენ, სულელო, შენ რასაც გეუბნებიან, ის აასრულე! უთხარი, ძალიან დიდი საქმე აქვს, უეჭველათ ამელამ ჩამოდით-თქვა.

ბიჭს ხმა არ დაუძრავს, ისე გაუდგა გზას. ის იყო, დაბნელდა, როცა სტოროჟი უნათლოშვილებისას მივიდა. მისგან მიტანილმა ამბავმა შიშის ზარი დასცა უნათლოშვილებს.

- რეიზა ჩამოდით ამ ღამე, რა ამბავიაო? - ძლივს მოიბრუნა ენა ოქრუამ.

- რა ვიცი, ასე მითხრა, დიდი ამბავია და უსათუოთ ჩამევიდენო. - სთქვა ბიჭმა.

სოფონას და ოქრუას იმ წელს ხარები არ ჰყავდათ. ცდილობდენ უხარობა არ დაემჩნიათ და გადამეტებული მუშაობით ისე იღლებოდენ, რომ მეტი არ შეიძლება. იმ საღამოსაც ძლიერ იყვენ მოქანცულნი, მაგრამ ახლა ვინლა მიხედავდა მოქანცულობას? ბაბაღე და სოფონა ისე ვახშამუჭმელი წაჰყვენ სტოროჟს. რადგანაც მოღრუბლული, უმთვარო ღამე იყო და ძლიერ ბნელოდა, თვალნაკლული ბაბაღე გზადაგზა ყოველ საფრთხილო ალაგას ზურგით გადაჰყავდა სოფონას. სწორე ადგილას ბაბაღეს დასუსტებულ თვალებს ხშირად ორმოები ეჩვენებოდა და იძახოდა: “შვილო, სოფონავ, აქნაი ნოყოა, მგონია”. “საცოდავო ნენავ, თლათ დაბერდი! ხელის გულსავით გატკეცილ გზაზეც ნოყოები გეჩვენება?” - უთხრა დედას სოფონამ. “დავბერდი, შვილო, ჰო. იგი არა, გასაკვირალია, ცოცხალი რეზა ვარ, რაც მე ჯაფა და ვაი-ვაგლახი მინახავს!” - მიუგო ბაბაღემ შვილს.

სოფელი დაძინებული იყო, როცა ბაბაღე და სოფონა მივიდენ სოფლის სამმართველოში, არ ეძინა მხოლოდ მწერალს. მას შემდეგ, რაც სამხედრო გამომძიებლის უწყება მოუვიდა, რომლითაც იგი იბარებდა მას (მოსეს), ბაბაღეს და მის შვილებს, ათანასე მღვდელს, სინდისიერს მოწამეს და მამასახლისის თანაშემწეს, მოსე ძლიერ ცუდ გუნებაზე იყო. არც ძილი ახსოვდა, არც საჭმელი და არც სასმელი,

სადილზე ხელიც არ დაუყვია. იმ ღამეს მხოლოდ ერთი ჭიქა ჩაი დალია, ვახშამი არ უჭამია. როცა უნათლოშვილებისათვის მოსე ყალბს მოწმობებს ადგენდა, ყოველივე ზომა მიიღო, რომ, თუ ვინიცობაა ეს საქმე გამოაშკარავებულიყო, მას არაფერი დაშავებოდა. რიცხვიც ისე დააწერა მოწმობებს, როგორც მისთვის იყო სამჯობინარო. ამასთან უნდა შევნიშნოთ, რომ მისგან ყალბად შემდგარ საქმეზე ბევრჯერ ატეხილა ძიება, მაგრამ ის ყოველთვის უვნებლად გამომძვრალა ასეთი საქმეებიდან. ამ ახალი საქმიდან კი მოსე ადვილად ვერ გამოიმძვრენდა თავს. იმან კარგად იცოდა, რომ ამ საქმეს სასტიკად გამოიძიებდნენ. ყალბი მოწმობები მოსემ უფრო იმ იმედით შეადგინა, რომ ვერავინ გაიგებს ამ საქმეს და თუნდა კიდევ გაიგოს ვინმე ყაძახმა, როგორ გაბედავს ჩემს დაბეზღებასო. მაგრამ ეს მოსაზრება გაუცრუვდა მოსეს: ხედავდა ვილაცამ დააბეზდა ისე, რომ ვერც კი გაიგო, ვინ უნდა ყოფილიყო დამბეზღებელი. მოსეს მეტადრე იმისი ეშინოდა, რომ მღვდელმა და უნათლოშვილებმა პირი არ შეკრან და მე არ გამცენო. ამიტომაც უნდოდა უნათლოშვილები დაერიგებია, - თავის დაღუპვა თუ არ გინდათ, ესე და ესე თქვით მაძიებელთანო. რაც შეეხებოდა სინდისიერს მოწამეს და მამასახლისის თანაშემწეს, იმათი მოსეს სრულიადაც არ ეშინოდა: ამათ რაც უნდოდა, იმას ათქმევინებდა.

- იცით რა? - უთხრა ბაბალეს და სოფონას მოსემ, როცა ბიჭი გარეთ გავიდა და კარები ჩაიკეტა, - თქვენ დაბარებული ხართ ვაენი სლედოვატელისაგან იმ მოწმობების გამო, რომლებითაც ოქრუა გაანთავისუფლეს სალდათობიდან. საშიშო კი არაფელია. მაძიებელი გკითხავს, - ვინ მოქცა ეგ მოწმობებით? თქვენ უპასუხეთ, - ღვდელმა მოგვცა-თქვა. ვინ შეადგინაო, თუ გკითხონ, - ღვდელმა შეადგინა და მე გადამაწერია-თქვა. ასე უთხარი შენ, სოფონა, გესმის?

- გერი ხარ თუ არაო, რომ მკითხონ, ბატონო, მაშინ რაფერ ვთქვა? - ჰკითხა სოფონამ.

აქ მოსე დაფიქრდა ამ საგნის შესახებ აქამომდეც ბევრი ეფიქრა მოსეს, მაგრამ ვერა მოიფიქრა რა. თუ ერჩია ამათთვის გერობაზე უარი ეთქვათ, მაშინ უნათლოშვილები მიხვდებოდნენ, რომ საქმე ცუდათ არისო და თვითონ მოსე ვარდებოდა საშიშროებაში, არა-და, იღუპებოდა ერთი ოჯახი მთლად და, რაც უნდა გულქვა ყოფილიყო მოსე, მაინც ებრალებოდა ეს უდანაშაულო ხალხი. ბევრი იფიქრა მოსემ და ბოლოს გადასწყვიტა, “თავის თავის საშიშროებაში მიცემას, ისევ სხვა გავიმეტო, სჯობიაო” და ურჩია სოფონას:

- თუ ეგ გკითხონ, უთხარი ეგრე არის, გერი ვარ, ამას ღვდლის მოწმობაც ამტკიცებს-თქვა. შენც, ბაბალე, აჩვენე, გერი არის ჩემი-თქვა.

- კაი დაგემართოს, ასე მოვახსენებთ, ბატონო. - თქვა სოფონამ.

- ღვდელსაც უთხარით, რომ იმანაც ისე უთხრას გამომძიებელს, რომ მოწმობები ჩემი მიცემული არის-თქვა.

- ღვდელი, ბატონო, იმნაირი კაცია, რომ თავის სვინდისს თუ არ დაეკითხა, ესე სხვისი რჩევით არ იტყვის.

- მაშ კარგი, თუ ასეა, სულაც ნუღარაფელს ეტყვით. თქვენ კი ისე უთხარით, რომ ღვდელმა შეადგინა მოწმობები და მოგვცა-თქვა. ჩემი სახელი არ გააცხადოთ. ჩვენ სოფლის პოლიციის მწერალი ვართ და ღვდელთან ხელი არ გვაქვს. ისე კი იმ დღეს მეც დაგესწრობით იქ.

ის კი აღარ უთხრა მწერალმა, რომ თვითონაც დაბარებული იყო გამომძიებელთან.

- ეს იყო, ამიტომ დაიბარეთ. ახლა წადით და, როცა კითხვის დრო მოვიდეს, ისე მოიქეცით, როგორც დაგარიგეთ. უთხრა მწერალმა ბაბალეს და სოფონას და გაისტუმრა შინ.

ამის შემდეგ მოსეს კიდევ კარგა ხანს არ დაეძინა. იმას სტანჯავდა სინდისი, ხედავდა რომ იღუპებოდა მისი მიზეზით იმოდენა ხალხი. სწორედ ეს იყო მიზეზი, რომ ბაბალეს და სოფონას იმის მეთაფი დარიგებაც ვერ მისცა, რაც განზრახული ჰქონდა. ლაპარაკის დროს ენა არ ემორჩილებოდა. დიახ, იტანჯებოდა მოსე, ძლიერ იტანჯებოდა, მაგრამ ისეთი ვაჟკაციც არ იყო, რომ მისულიყო და გამომძიებლისთვის ეთქვა: ეს ხალხი უდანაშაულოა, მე მოვახერხე ყოველივე ეს, მე შევადგინე ეს ყალბი მოწმობებიო. ამის მაგიერად მოსე თავისი თავის შველაზე ფიქრობდა.

- რა ამბავია? - ჰკითხა ოქრუამ ძმას, დაინახა თუ არა მოსული.

- იმ მოწმობების საქმეზე გვიბარებს ვაენი გამომძიებელი.

- ვაი, ჩემო დღეო! ტყულაი დავლუპეთ ოჯახი? - შემოიკრა ოქრუამ თავში ხელები. - იმაზე თუ გვიბარებენ, კაი აღარაფერია ჩვენ თავზე!

- მწერალმა გვითხრა, რომ საშიში არაფერიაო. - უთხრა სოფონამ.

- თქვენ იგი მწერალი ანგელოზი გგონიათ, აბა ნახავ, თუ კაი რამე იქნება. - თქვა ოქრუამ, რომელსაც სოფონას მოსვლამდისაც გული თითქოს ეუბნებოდა, რომ იმ მოწმობის საქმეზე იქნება რამეო.

- კაცო, საშიში რომ ყოფილიყო, რეზა დაგვიმალავდა?

- რა ვიცი, ღვთის პირიდან გადავარდნილი რეზა დაგვიმალავდა! გეხვეწე, ნუ დავლუპავთ ოჯახს, მე რაც მომივა, მომივიდეს-მეთქი და არ დამიჯერეთ. მარჩენალი ხარები გავეცით და ახლა კიდევ სახლავფორთოთათა საქმე!

- არც სახლავფორთოთ არის და არცა რაი. - გაიმაგრა გული სოფონამ.

- ნუ გეშინიან, იმისთანაი კაი სიზმარი მაქ, რომ... წუხელის ვითამ ჩვენი გაყიდული ხარები მოსულიყვენ შინ და მარილს ვაჭმევდი. პირუტყვი რომ ასე კარგა გესიზმრება, კაცის შვიდობა იცის. - თქვა ბაბალემ იმედიანად.

ალიონი მოახლოვებული იყო, უნათლოშვილები რომ დაწვენ დასაძინებლად, მაგრამ ოქრუას ძილი არ მიჰკარებია, “სულ მტკიოდა გული, ისე ეშმაკურათ მოხერხებული იყო აგი საქმე, - ებაასებოდა იგი თავის თავს. - მეიგონეს, აგი გერიო, აგი დედინაცვლიო და, რა ვიცი, მათი ეშმაკი! ასე მოტყუებით და სიყალბით საქმე რავა გაკეთდება! ხუთი თუმანი აგვაფცქნა და დღეს კიდევ სახიფათოთ არის საქმე! მარა ჩვენისთანა უსტავლელი და ბნელი ჭკუის ხალხს ყოლიკაცი მოატყებს! მოსე მწერალმა კანოლები იცისო, დამიჩემეს! კაცო, ღრიანკელში გვყრიან, კისერს გვტეხენ და კანოლი, კანოლიო, ჩაგვძახიან!.. ჩვენი სიბნელეა, მეტი რაი?..”

VIII

დადგა შემოდგომა. ჭირნახული დამწიფდა. გლახკაცობა, როგორც იტყვიან, ღამეს დღეზე ართავდა, რომ მოესწრო მოსავლის აღება, მინამ ავდრები დაიწყებოდა, და სარჩო-საკვები შეენახა. ქალი და კაცი, მოხუცი და ყმაწვილი ხალისიანად მიეშურებოდნენ ყანებში. ისინი მკიდნენ ნაყოფს თავიანთი წლიური შრომისას. ჭირნახულით დატვირთული ურმების ჭრიალი და ხელხვაკი აღვიძებდა

შემოდგომის მდუმარე ჰაერს. აი ასეთ დროს უნათლოშვილების კარ-მიდამოდან ყანა-ვენახებში ხმაურობა არ ისმოდა. იქ აღარ იძვროდა მუშაკთა ხელი; აღარ ისმოდა მუშაკთა სიმღერა. გულის დამაღონებელ მყუდროებით მოცულ ეზოში მხოლოდ ხანდახან გამოჩნდებოდა ორი პაწია ბავშვი - სოფონა უნათლოშვილის შვილები, რომელთა დაჩაგრული, ნაღვლით მოცული სახე ამტკიცებდა, რომ რაღაც დიდი უბედურება უნდა მომხდარიყო ამათ თავზე. ეს ბავშვები იმიტომ კი არ გამოდიოდნენ ეზოში, რომ ეთამაშათ, არა, ამათ მხოლოდ შეჭქონდათ სახლში ან ფიჩხი და ან წყალი ავადმყოფი დედის და პატარა ძმისთვის, რომლებიც დიდი ხანია იწვენ ლოგინში გაცხელებულნი და წამდაუწუმ იძახდნენ, წყალო. დანარჩენ დროს ეს ბავშვები, შიშით გულგახეთქილები, ისხდნენ სახლში და შეჰყურებდნენ ავადმყოფთ, რომლებიც, ვინ იცის, რაებს არ ბოდავდნენ სიცხისაგან! ხანდახან შემოდებოდა ამათთან ერთი მეზობლის მოხუცი დედაკაცი, დაუწყებდა ნუგეშისცემას: “ნუ გეშინიან, შვილებო, ღმერთი მოწყალეა, ნენას და ძამიას მოგირჩენს, ბეზიას, ბაბას და ბიძიას მშვიდობით მოგგვრის შინო”. - ამასთან ასწავლიდა, ეს ასე ქენით, ეს ისე ქენითო. ბავშვებიც, სანამ მოხუცი მათთან იყო, მოცოცხლდებოდნენ, გამხნევდებოდნენ, იმედი მოეცემოდათ. მაგრამ მოხუცს იმდენი თავისუფალი დროც არ ჰქონდა, რომ მათთან დიდხანს დარჩენილიყო; იმას თავისი ოჯახის საქმეებიც ბევრი ჰქონდა, ამიტომაც ერთი-ორი საათის შემდეგ მოხუცი სტოვებდა უნათლოშვილის ბავშვებს და ეს უკანასკნელნი ისევ ისე შიშსა და სასოწარკვეთილებას ეძლეოდნენ.

სად იყვენ ბაბაღე, სოფონა და ოქრუა? ესენი კარგა ხანია საპატიმროში ისხდნენ. საპატიმროში ისხდნენ აგრეთვე მათი საქმის გამო მღვდელი ათანასე, კეთილსინდისიერი მოწამე და მამასახლისის თანაშემწე. ამათ შესახებ გამოძიება კიდევაც გათავდა. როცა სამხედრო გამომძიებელმა აჩვენა ათანასეს ორი მოწმობა, რომლებიც ათანასეს ვითომ და მიეცეს უნათლოშვილებისთვის, - პირველი იმაზე, რომ სოფონა გერია ბაბაღესი და არა შვილიო, და მეორე, - სოფონა ცალკე სახლობსო, მღვდელმა ათანასემ უპასუხა გამომძიებელს:

- არა, მე და ჩემმა ღმერთმა, მე არ მიმეცეს ეს მოწმობები და არც რამე ვიცოდი ამისი.

- აი თქვენი ბეჭედი, აი თქვენი ხელმოწერილი! რას იტყვით ამაზე? - ჰკითხა გამომძიებელმა.

ათანასემ განიმეორა თავისი პატიოსანი სიტყვა:

- გეფიცები ღმერთს და სარწმუნოებას, არ ვიცოდე, რანაირად მოხერხთა აგი საქმე.

დიაღ, ათანასემ არ იცოდა, რანაირად იყო მოხერხებული ეს საქმე. მართალია, მას ახსოვდა, რომ მისცა მოწმობა უნათლოშვილის ქვრივს იმაზე, რომ მას დიდი სისაწყლე და ვარამი გადახედია ობლების გამოზდაშიო. ეს სიმართლეც იყო, მაგრამ სოფონა გერია ბაბაღესი და ცალკე სახლობსო, ამის მოწმობა!.. “ღმერთო, თურმე ყოლისფერი მოხერხთება ქვეყანაზე!” - ჰკვირობდა ათანასე.

ბაბაღე სრულიად დაიბნა ჩვენების მიცემის დროს. მას უნდოდა ისე ეთქვა ყოველივე, როგორც მოსე მწერალმა დაარიგა, მაგრამ გულმართალ ბაბაღეს არ ეხერხებოდა ტყუილების ლაპარაკი. მართალია, პირველად თქვა გამომძიებელთან, სოფონა გერია ჩემიო, მაგრამ საჩქაროდ გაასწორა თავისი ნათქვამი: “სულს ვერ

წავიწყმედ, გერი არა, სოფონაი უმფროსი ვაჟიშვილია ჩემიო”.

- თუკი შვილია და არა გერი, მაშ როგორღა განაცხადე თხოვნაში, გერიაო? როგორღა წარადგინე მოწმობები ამის დასამტკიცებლად? - ჰკითხა გამომძიებელმა.

ამ კითხვაზე ბაბალემ პასუხის მაგივრად ტირილი დაიწყო. “ერთი საწყალი ქალი ვარ... საცოდავმა გაჭირვებით შვილები გამოვზარდე... მეტი რა დამიშავებია! რას მერჩიან, ღმერთო!” - ქვითინებდა ის.

სოფონამ კი სწორედ ისე აჩვენა გამომძიებელს საქმის გარემოება, როგორც მოსე მწერალმა დაარიგა. როცა მას წაუყენა პირში გამომძიებელმა ათანასე და ჰკითხა: ამ ათანასე მღვდელმა მოგცა ეგ მოწმობებიო, სოფონას, მართალია, ძლიერ გაუჭირდა ჰოს თქმა, მეტადრე ათანასეს თეთრს წვერს და მშვიდ სახეს რომ შეხედა, მაგრამ აქ სოფონას წარმოუდგა ციმბირი, რომელიც მოსე მწერალის სიტყვით (მოსემ იმ დილას კიდევ დაარიგა სოფონა, თუ როგორი ჩვენება უნდა მიეცა გამომძიებლისათვის) მოელოდა მას, თუ რომ არ აჩვენებდა გამომძიებელს საქმის გარემოებას, როგორც მოსემ დაარიგა; წარმოუდგა დალუპვა ცოლ-შვილისა, დედისა, ძმისა, ერთი სიტყვით, მთელი ოჯახობისა... “მაშინ ყველაი დაილუპვის!” - გაურბინა თავში ამ ფიქრმა სოფონას. იმან ჩაღუნა თავი და ისე ჩაილულლულა: “ჰო, ამ ათანასემ მოქვცაო”. “შეგინდოს, შვილო, ღმერთმა!” - უთხრა ათანასემ თავისებური სიმშვიდით.

ოქრუამ კი იმთავითვე, როგორც კი გამომძიებლის უწყება მიიღო, გადასწყვიტა, ყოველივე სიმართლით აღეარებია და აღიარა კიდევ.

- სულ, სულ, ბატონო, ყოლიფერი მოსე მწერლის ბრალია, იმან დაგვლუპა, იმან გაგვაყიდვია უღელი ხარი! შეაცთინა ღვდელი, სინდისიერი მოწამე, მამასახლისის პოპოშნიკი და ყველაყაი, იმან, იმ ღვთის პირიდან გადავარდნილმა, ჩეიქცია ჩვენი სისხლი! - დააბოლოვა ოქრუამ თავისი ჩვენება.

პირველში, ცოტა არ იყოს, ყურადღება მიაპყრო გამომძიებელმა ოქრუას სიტყვებს და უნდოდა მწერალი მოსე გულფუჭადისათვის მაგრად მოეკიდა ხელი. მაგრამ ოქრუას შემდეგ კეთილსინდისიერმა მოწამემ და მამასახლისის თანაშემწემ, რომლებიც მოსე მწერლისაგან იყვენ დარიგებულნი, სრულიად გააქარწყლეს თავიანთი სიტყვებით ოქრუას ნალაპარაკევი. აი როგორ ახსნეს ამათ საქმის გარემოება: “მოწმობები თვითონ ათანასე ღვდელმა შეადგინა სიტყვიერათ და მერე სოფონას დააწერია. მოსე მწერალი სულაც არ ყოფილა ამ დროს ჩვენთან და არც რამე გაუგია ამ საქმისა. ჩვენ ღვდლის ბეჭედი რომ დავინახეთ მოწმობებზე, ჩვენი ბეჭედიც იმიტომ დავასვითო”. გამომძიებელს ამის შემდეგ ეჭვი შეუვიდა ოქრუას შესახებ: “ალბათ, მღვდელს იმიტომ დააფარა ხელი ოქრუა უნათლოშვილმა, რომ რამე ხათრი და კავშირი არის მათ შორის და ამიტომაც ცდილობს ყალბი მოწმობის მიმცემი მღვდელი წყლიდან მშრალი ამოიყვანოს, ალალმართალი კაცი, მოსე გულფუჭაძე კი გააბას მახეში მისი გულისთვისო”. მეტადრე მის შემდეგ, რაც მოსე მწერალმა წარუდგინა გამომძიებელს მაზრის სამმართველოდან მოწმობა, რომ იმ რიცხვს, რომელიც აღნიშნულია ყალბს მოწმობაზე, მოსე იმყოფებოდა მაზრის სამმართველოში და არ შეეძლო მონაწილეობის მიღება მოწმობების შედგენაშიო, რომ იგი პატიოსანი კაცია და თავის დღეშიაც არ რეულა ცუდ საქმეში, ყოველიფრით კეთილსაიმედო პირიაო და სხვა, - გამომძიებელი სრულიად დარწმუნდა მოსე გულფუჭაძის სიმართლეში და გაანთავისუფლა კიდევ გამოძიებისაგან.

ამრიგად გათავდა გამოძიება. ბრალდებულებს, მართალია, მისცეს ნება წარედგინათ თავდები და გასამართლების დღემდე თავისუფალნი ყოფილიყვენ, მაგრამ სამაგიეროდ ისე დიდძალი ფული უნდა წარედგინა თავდებს თვითივე ბრალდებულისათვის, რომ ველარავინ იკისრა ამათი თავდებობა, რისთვისაც ბრალდებულნი გაისტუმრეს საპატიმროში.

დარჩა უნათლოშვილის ოჯახი უპატრონოდ, სოფონას ცოლის ამარა. აბა ერთი გამოუცდელი ქალი, ისიც ჯავრისაგან წელმოწყვეტილი და გულდაბნეული, რა პატრონობას გაუწევდა ოჯახს! არ გასულა ნახევარი თვე, რომ ხბოიანი ძროხა მოჰპარეს. უნათლოშვილის ყანები გაუმარგლელობისაგან სულ ერთიანად გაფუჭდა. მართალია, თითო-ოროლა დღით მოყვრები მიეშველენ ყანებში, მაგრამ ამით რა შორს წავიდოდა! ბოლოს სოფონას ცოლს და მის ბავშვს ციებ-ცხელება დააწყებია და დარჩენ უპატრონოდ.

მღვდელი ათანასეს მეუღლე, ეს ღრმად მოხუცი ადამიანი, ერთ ხანს ლოცვით უვლიდა ეკლესიის გარშემო და ევედრებოდა: იჩინე შენი სასწაულმოქმედება, ნუ დაუკარქავ ჩემ ათანასეს სიმართლესო. დაიმედებულნი იყო - აი აგერ, აი აგერ დავინახავ ჩემი ათანასეს თეთრ წვერსაო, მაგრამ ამოდ! ველარ მოესწრო საბრალო მოხუცი თავისი საყვარელი მეუღლის ნახვას! ერთ საღამოს ათანასეს მეუღლე გაცივდა და, სამიოდე დღის ავადმყოფობის შემდეგ, სამუდამოდ განისვენა.

დიდ გაჭირვებაში ჩაცვივდნენ სინდისიერი მოწამის და მამასახლისის თანაშემწის ოჯახებიც, ისინი სწყევლიდნენ, ლანძღავდნენ, ცეცხლით ამოზუგვას უქადოდნენ უნათლოშვილის სახლობას.

მეზობლები აფურთხებდნენ პირში ბაგრატა ქერაძეს, როდესაც გაიგეს, რომ მისი დაბეზლებით მოხდა ამდენი საცოდაობა. “შენ იუდა გამცემელო, შენ! ამდონი სული კაცმა რავა უნდა მეიძულოს თავისი ჭვარტლიანი გულის მოსაფხანათ! შენც კაცი ხარ და ადამიანის გული გაქვს!” ეუბნებოდნენ მეზობლები, მაგრამ ბაგრატა არა თუ ნანობდა თავის საქციელს, პირიქით ემუქრებოდა კიდევ მეზობლებს: “ვაჟო, გაჩუმდით, გიჯობს, თვარა თქვენც მიგაყოლებენ ზედ! რას მიქვია, ჩემს მოსისხლე მტერს უნდა შერჩენოდა, ხელმწიფეს რომ სალდათი მოჰპარა! ყოველთვის უნაკლობით გეიტანდენ ეგონენ საქმეს?!” მეზობლებისა კი არა და, მოსე მწერლისა კი ძლიერ ეშინოდა ბაგრატას: “დამაქცევს, ვიცი, თუ რაცხა წამალი არ წავაყარე თავს”. - ფიქრობდა იგი.

***

დადგა გასამართლების დღე. ბაბალე, სოფონა, სინდისიერი მოწამე და მამასახლისის თანაშემწე ისხდნენ სამსჯავროში ბრალდებულის სკამებზე ისე უძრავად და უსიცოცხლოდ, თითქო მიცვალებულნი იყვნენო. დამხდარნი, დაუფერულებულნი, ჩათეთქვილი ტუჩებით და ჩამქრალი თვალებით, ისინი გულის შემამრწუნებელ შთაბეჭდილებას ახდენდნენ მაყურებლებზე. ორი ბრალდებული - მღვდელი ათანასე და ოქრუა უნათლოშვილი - აღარა სჩანდა ამათ რიცხვში: ათანასემ ვერ აიტანა საპატიმროში ყოფნა, იქაური სასტიკი წესები და ადრე გარდაიცვალა. ოქრუამ გაქცევა დააპირა საპატიმროდან; როგორც იყო გაძვრა კიდევ, მაგრამ საპატიმროს ეზოდან გადასვლის დროს, გაუგეს დარაჯებმა, დაუშინეს თოფები და მოჰკლეს.

ბრალდებულთ დამცველი არა ჰყავდათ. ფული ვერ გაიღეს დამცველისთვის და უფულოდ არავინ მოჰკიდა ხელი. როცა სამსჯავროს თავმჯდომარე შეეკითხა: ესა და ეს ბრალი გედებათ და რას იტყვით ამაზეო, ბაბალემ ტირილი დაიწყო: “რა დანაშაული მაქვს... ქვრივმა, ოხერმა, ობლები გამოვზარდე, მეტი ვის რა დაუშავე!.. რეზა მომიკალით ჩემი ოქრუა, ჩემი თვალის სინათლე ოქრუაი!” - ამბობდა ის ტირილით. სოფონამ და მამასახლისის თანაშემწემ ხვეწნა დაუწყეს მსაჯულებს: “შევცითთ, უსტავლელი, ბნელი კაცები ვართ, გვაპატივეთ, შეიბრალეთ ჩვენი ცოლი და შვილებიო”. კეთილსინდისიერმა მოწამემ კი თავისი მხრივ მხოლოდ ეს უპასუხა თავმჯდომარეს: “თქვენ და თქვენი ღმერთი!.. სხვა რა უნდა ვსთქვაო”. ბრალმდებელის სიტყვის შემდეგ მსაჯულნი გავიდნენ ცალკე ოთხში და, ერთი-ორი საათის შემდეგ გამოიტანეს განაჩენი, რომლითაც ოთხივე ბრალდებული გაიგზავნა ციმბირში. თვითეული მათგანი სხვადასხვა ვადით.

როცა დადგა ამათი გაგზავნის დღე, სოფონა დიდსა და პატარას ეხვეწებოდა: “ქენით მადლი, ერთი თვალით დამანახვეთ ჩემი ცოლი და შვილები! სამუდამოდ ვშორდები და ერთს ამ ბოლოს გულში ჩავიმარხავ იგინის სახესო” მაგრამ სოფონას ცოლი ამ დროს ლოგინში იწვა, ავადმყოფი. იმიტომაც ვერ აუსრულდა სოფონას წადილი, ვერ შეავლო უკანასკნელ ჟამს თავის ცოლსაც და შვილებს თვალი, თუმცადა სხვა მისი ამხანაგები კი ნახეს გაგზავნის ჟამს ცოლებმა და შვილებმა. ბაბალე უკანასკნელ დროს მხოლოდ ამ სიტყვებს იმეორებდა: “ჩემი ოქრუა გამიცოცხლონ, თვარა საშინელ საქმეს ვიზამ!” საბრალოს ეტყობოდა, რომ ჭკუაზე იყო შეშლილი, თუმცადა ეს არავის შეუნიშნავს და ისიც სხვებივით გაგზავნეს ციმბირში.

ერთხანს მოსდიოდა სოფონას მეუღლეს ციმბირიდან ქმრის წერილი. ერთი-ორი წერილი მამასახლისის თანაშემწემაც მიაწვდინა თავისიანებს. როგორც სოფონას წერილიდან სჩანდა, მოხუცი სინდისიერი მოწამე გზაშივე გარდაცვლილიყო, ვერ მიეხწია ციმბირამდე. “უბედური ნენაი გადირია, - იწერებოდა ერთ წერილში სოფონა, - ამიტომ გზიდან მოგვაცილეს და მას მოღმა რა უყვეს ვერ შევიტყვეო”. ყველა წერილში თავისიანებს და მეზობლებს ამას ეს ეხვეწებოდა: “ქენით ქრისტიანობა, ნუ დახოცავთ უპატრონოთ დაყრილს ჩემს ცოლსა და შვილებს შიმშილით და სიცივით. მე ველარ გადაგიხთით სამაგიეროს, მარა ღმერთი გადაგიხთისო”. ბოლოს ერთი წერილი მიიღო სოფონას მეუღლემ, რომლითაც ქმარი ანუგეშებდა: “ღვთის მოწყალებით, მგონია, ადრე გნახო, ისეა ჩემი საქმეო”. ამავე წერილში ეწერა: “ჩვენი პოპოშნიკი (მამასახლისის თანაშემწე) კაი ხანია მომაშორეს და მას აქეთ აღარასფერი გამიგია მისი, მოკვტა თუ მორჩაო”. ეს იყო და ეს: ამის შემდეგ სოფონას წერილი აღარ მოსულა... ვინ იცის, იქნება სოფონას სხეული დიდი ხანია დადნა ციმბირის ცივს მიწაში!..